

# RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES: PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

## DE NIEUWE BEPALINGEN INZAKE ONDERNEMINGSRADEN EN COMITÉS VOOR VEILIGHEID EN GEZONDHEID IN HET VOORUITZICHT VAN DE SOCIALE VERKIEZINGEN VAN 1975

Kenmerkend voor een rechtvaardige wetgeving is, dat zij de economische en sociale gelijkheid tussen de personen onderling bevordert en waarborgt; hierin nemen de verhoudingen tussen de werkgevers en de arbeidsgemeenschap een zeer belangrijke plaats in. Onverminderd de akkoorden die op nationaal, regionaal en bedrijfsvlak in dit verband gesloten worden – en die een steeds groter belang verwerven in het geheel van de sociale wetgeving –, nemen de Wetten van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven en van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de werknemers alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen een centrale plaats in in de regelingen betreffende de collectieve arbeidsverhoudingen.

Deze wetten vertonen bijna onvermijdelijk leemten en moeten, rekening houdend met hun doelstelling en draagwijdte, regelmatig worden aangepast aan de evolutie van de sociale overwegingen.

Daarbij komt dat beide voornoemde wetten, hoewel ze een gelijkaardige doelstelling hebben, van meet af aan een groot gebrek aan eenvormigheid vertoonden. Dit gebrek werd door de Wetten van 28 januari 1963 en van 16 januari 1967 tot wijziging van voornoemde wetten reeds gedeeltelijk verholpen. Een nieuwe stap in deze richting werd gezet door de Wet van 17 februari 1971 eveneens tot wijziging van beide voornoemde wetten<sup>1</sup>: de verkiezingsprocedures voor de ondernemingsraden en comités voor veiligheid en gezondheid werden meer eenvormig gemaakt. Anderzijds werd het minimum aantal afgevaardigden van het personeel van drie op twee gebracht, en het maximum aantal op vijftientwintig. Op het vlak van de

voorwaarden van verkiesbaarheid werden de werknemers van vreemde nationaliteit op voet van gelijkheid gesteld met de eigen landgenoten, en werden de voorwaarden van anciënniteit in de bedrijfstak afgeschaft; de Belgische en vreemde werknemers dienden volgens de nieuwe tekst blijk te geven van hun anciënniteit in de onderneming, waarvan de duur voor werknemersvertegenwoordigers op 12 maanden bepaald werd, voor de jonge werknemers op 6 maanden. Een amendement dat ertoe strekte de voordracht van kandidatenlijsten niet enkel meer op te dragen aan de representatieve werknemersorganisaties, maar ook aan groepen van werknemers, werd verworpen<sup>2</sup>. De inrichting van de verkiezingen van de personeelsafgevaardigden werd geregeld door twee K.B.'s van 18 februari 1971<sup>3</sup>, het ene voor de ondernemingsraden, het andere voor de comités voor veiligheid en gezondheid.

De Wet van 23 januari 1975<sup>4</sup> heeft de Wetten van 1948 en 1952 opnieuw gewijzigd en beide regelingen nader tot elkaar gebracht. Zij vormt een nieuwe fase op de weg van de sociale vooruitgang<sup>5</sup> en verleent een grotere inspraak aan de werknemers<sup>6</sup>.

De wet kwam tot stand nadat de toepassingsmoeilijkheden, die om de vier jaar naar aanleiding van de sociale verkiezingen ontstaan en dit laatst in 1971, in

<sup>2</sup> Zie Senaatsverslag, Parl. Besch. Senaat 1970-71, Gedr. St. nr. 264 blz. 2.

<sup>3</sup> Belgisch Staatsblad van 25 februari 1971.

<sup>4</sup> Belgisch Staatsblad van 31 januari 1975; K.B. 24 januari 1975; B.S. 7 februari 1975.

<sup>5</sup> Zie Memorie van Toelichting, Parl. Besch. Kamer 1974-75, Gedr. St. nr. 364/1, blz. 1.

<sup>6</sup> Zie Kamerverslag, Parl. Besch. Kamer 1974-75, Gedr. St. nr. 364/4 blz. 2.

<sup>1</sup> Belgisch Staatsblad van 23 februari 1971.

een door de minister van Tewerkstelling en Arbeid samengestelde werkgroep en tevens in de Nationale Arbeidsraad onderzocht werden<sup>7</sup>.

Onder de vele moeilijkheden die in verband met de toepassing van de Wet van 1948 waren gerezen, nam het begrip "technische bedrijfseenheid" een ruime plaats in. Dit probleem werd in de nieuwe wet gedeeltelijk opgevangen. De voorwaarden van verkiezing en verkiesbaarheid werden veranderd, de vertegenwoordiging der jonge werknemers werd verruimd, het begrip "representatieve werknemersorganisatie" nader bepaald en de bevoegdheid van de vakbondsafgevaardigden uitgebreid. Ook de geschillenregeling en de bepalingen inzake administratieve geldboeten werden gewijzigd.

Op een paar uitzonderingen na werd het geheel van deze wijzigingen zowel in de wetgeving betreffende de ondernemingsraden als in die betreffende de comités voor veiligheid en gezondheid doorgevoerd.

### *Draagwijdte van de nieuwe bepalingen*

1. *Het werkingsveld van de Wet van 20 september 1948 inzake ondernemingsraden en van de Wet van 10 juni 1952 betreffende de comités voor gezondheid en veiligheid*

In artikel 14 van de Wet 1948 wordt bepaald dat de ondernemingsraden worden ingesteld in ondernemingen die gewoonlijk een gemiddelde van ten minste 50 werknemers tewerkstellen; overeenkomstig de K.B.'s genomen in uitvoering van art. 28 van deze wet, bestaat de verplichting tot op heden enkel voor de ondernemingen die minstens 150 werknemers tewerkstellen (zie verder). Dit art. 14 bepaalt dat onder "onderneming" moet worden verstaan: de "technische bedrijfseenheid". De Wet van 23 januari 1975 heeft een derde, een vierde en een vijfde lid in dit art. 14 ingevoegd. Daarin wordt gezegd dat de Koning een procedure zal voorschrijven die dient te worden gevolgd "om het begrip 'technische bedrijfseenheid' paritair te bepalen"; vervolgens wordt bepaald dat de onderneming ertoe verplicht is een ondernemingsraad op te richten wanneer zij als juridische eenheid ten minste 50 werknemers tewerkstelt (heden 150) wat ook het aantal werknemers is dat tewerkgesteld is in ieder van haar zetels. Tenslotte wordt aan de Koning de bevoegdheid gegeven het werkingsveld van de wet uit te breiden tot de ondernemingen zonder "handels- of industriële finaliteit."

#### *a. De technische bedrijfseenheid wordt centraal gesteld*

Overeenkomstig de bepalingen van de Wet van 1948 dienden onder "ondernemingen" de technische be-

drijfseenheid te worden verstaan (vroegere art. 14); in de wetgeving betreffende de comités voor veiligheid en gezondheid was een dergelijke bepaling niet opgenomen.

Door de Wet van 23 januari 1975 wordt de Wet van 1952 in die zin gewijzigd, dat ook voor haar toepassing onder onderneming de "technische bedrijfseenheid" dient te worden verstaan (nieuw art. 14 Wet 1948 en nieuw art. 1, § 4 b Wet 1952). Bij gebrek aan een degelijke bepaling werd tot hertoe gesteld dat de comités op het niveau van de juridische, en niet op dat van de technische bedrijfseenheid moesten worden opgericht<sup>8</sup>. Derhalve, indien twee vennootschappen een zelfde exploitatiezetel, een zelfde directie en een zelfde administratie hadden en indien de werknemers van beide vennootschappen op dezelfde werken arbeid verrichtten en dezelfde taken uitvoerden, werden, zij – zelfs indien deze werknemers uitgeleende arbeiders waren – volgens een ruime rechtspraak niet als een onderneming in de zin van de wet op de comités voor veiligheid beschouwd<sup>9</sup>. In de rechtsleer werd echter ook de stelling verdedigd dat de comités voor veiligheid op het vlak van de technische bedrijfseenheid moesten worden opgericht<sup>10</sup>. Daarbij komt dat in de ministeriële omzendbrief m.b.t. de verkiezingen van 1967<sup>11</sup> ook voor de oprichting van de comités voor veiligheid naar het begrip technische bedrijfseenheid werd verwezen.

Heden moeten comités voor veiligheid opgericht worden op het vlak van de technische bedrijfseenheid; de reden hiervan is dat de regering het wenselijk heeft geacht deze comités zo dicht mogelijk bij de arbeidsplaats op te richten, gelet op de noodzakelijkheid van de actieve medewerking van de werknemers<sup>12</sup>.

De draagwijdte van het begrip "technische bedrijfseenheid" wordt in de wetgeving echter niet nader omschreven, hetgeen tijdens de besprekingen betreurd werd<sup>13</sup>. Sedert jaren zijn de termen "technische bedrijfseenheid", uit art. 14 van de Wet van 1948 het voorwerp geweest van menigvuldige betwistingen; in rechtsleer en rechtspraak werden regelmatig tegenstrijdige standpunten ingenomen. Volgens een ruim aanvaarde zienswijze viel een technische bedrijfseen-

<sup>8</sup> Zie ministeriële omzendbrief in Belgisch Staatsblad van 27 februari 1971; Bull. Vragen en Antwoorden nr. 25 van 20 april 1971, blz. 1194.

<sup>9</sup> Zie o.m. Arbeidshof Brussel afdeling Antwerpen van 20 september 1973, A.R. 1157.

<sup>10</sup> Zie o.m. Piron en Denis "De Ondernemingsraden en de Comités voor Veiligheid en Hygiëne" V.B.N. 1972, blz. 101; Mazy "Inbreuken op het gebied van de niet-instelling of het verhinderen van de werking van de comités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen alsook van de ondernemingsraden" in Arbeidsblad 1967, 301.

<sup>11</sup> Ministeriële omzendbrief van 16 februari 1967.

<sup>12</sup> Zie Memorie van Toelichting, op.cit. blz. 4.

<sup>13</sup> Zie Senaatsverslag, Parl. Besch. Senaat 1974-75, Gedr. St. nr. 496/2, blz. 6.

<sup>7</sup> Advies van de Nationale Arbeidsraad nr. 453 van 25 juli 1974.

heid niet noodzakelijk samen met een juridische eenheid; bij onderverdeling in verschillende technische eenheden werd het probleem echter enkel in het kader van de juridische eenheid beschouwd; verschillende juridische eenheden konden bijgevolg niet een technische eenheid vormen<sup>14</sup>. Van deze stelling werd evenwel in een vonnis van de Werkrechtssraad te Verviers afgeweken<sup>15</sup>. Uitgaande van de juridische eenheid van de onderneming, werd de aard van de technische bedrijfseenheid aan bepaalde afdelingen of zetels van ondernemingen toegekend ingeval de afdelingen territoriaal ver van elkaar gelegen waren, een ander taalregime hadden, verschillende bedrijvigheden hadden<sup>16</sup>. In de meeste gevallen echter werden onderscheiden zetels, afdelingen of diensten van een onderneming als een enkele technische bedrijfseenheid beschouwd<sup>17</sup>.

In het kader van de sociale verkiezingen van 1971 werd in het ministerieel rondschrijven bepaald dat de technische bedrijfseenheid niet noodzakelijk overeenstemt met de juridische eenheid die de onderneming uitmaakt; gesteld werd tevens dat deze eenheid overeenstemt met de bedrijfszetels indien zij door een bepaalde economische zelfstandigheid (d.w.z. een zekere onafhankelijkheid der directie van de zetel) en door een bepaalde sociale zelfstandigheid (verscheidenheid van mensenkringen) gekenmerkt zijn; ook werd aangevoerd dat de splitsing in verschillende technische eenheden slechts gerechtvaardigd is voor zover zou blijken dat ze niet tot doel had de onderneming aan de toepassing van de wet te onttrekken<sup>18</sup>.

De Wet van 23 januari 1975 heeft in art. 14 van de Wet van 1948 een bepaling afgenomen, waarin wordt gezegd dat de onderneming verplicht is een ondernemingsraad op te richten wanneer ze als juridische eenheid ten minste 50 (= 150) werknemers tewerkstelt, ongeacht het aantal werknemers, die in ieder van haar zetels tewerkgesteld zijn.

Met deze nieuwe bepaling beoogt de wetgever het gevaar te vermijden dat de wet van haar finaliteit afgewend en door de kunstmatige splitsing van ondernemingen in afdelingen omzeild zou worden<sup>19</sup>. Hiermede wordt voorkomen dat ondernemingen die als juridische entiteit het vereiste aantal werknemers tewerkstellen, geen ondernemingsraden zouden oprichten onder het voorwendsel dat in de verschillende ze-

tels afzonderlijk het vereiste aantal werknemers niet bereikt is.

Met de betrekking tot de begrippen "technische bedrijfseenheid" en "juridische entiteit" werden tijdens de totstandkoming van de Wet van 23 januari 1975 enkele voorbeelden gegeven. Zo, indien een onderneming als juridische entiteit meer dan 50 (= 150) werknemers tewerkstelt in verscheidene technische bedrijfseenheden met telkens minder dan 50 (= 150) werknemers, moet één ondernemingsraad worden opgericht, nl. op het vlak van de juridische entiteit. Indien in deze onderneming nu één der technische bedrijfseenheden meer dan 50 (= 150) werknemers telt, zullen er twee ondernemingsraden moeten worden opgericht, nl. één op het vlak van de juridische entiteit en één op het vlak van de technische bedrijfseenheid.

Indien een onderneming verschillende activiteiten verricht die samen één technische bedrijfseenheid vormen, maar in verschillende rechtspersonen gesplitst is die ieder minder dan 50 (= 150) werknemers tewerkstelt, moet een ondernemingsraad worden opgericht<sup>20</sup>.

In het Senaatsverslag<sup>21</sup> worden eveneens voorbeelden aangehaald. Daaruit blijkt dat, indien in een onderneming die als juridische eenheid het minimum aantal werknemers tewerkstelt uit verscheidene bedrijfszetels bestaat, waarvan één, als technische eenheid te beschouwen, aan het minimum aantal beantwoordt, volgende mogelijkheden bestaan: als naast de voornoemde eenheid de andere technische eenheden noch globaal noch afzonderlijk aan de minimumnorm beantwoorden, zal één ondernemingsraad opgericht worden; als de andere technische eenheden afzonderlijk niet, doch samen wel, aan de minimumnorm beantwoorden, wordt er één ondernemingsraad opgericht in de technische bedrijfseenheid die aan de minimumnorm beantwoordt, en bovendien één voor de andere eenheden samen.

Er bestaat een zekere tegenstrijdigheid tussen het voorbeeld uit het Kamerverslag en dat uit het Senaatsverslag; immers volgens het eerste moet een ondernemingsraad op het vlak van de juridische eenheid worden opgericht en een ander op dat van de technische bedrijfseenheid, indien beide aan de minimumnorm beantwoorden. Volgens het andere verslag zal de ondernemingsraad in bepaalde gevallen op het vlak van de juridische eenheid worden opgericht, en in andere gevallen op dat van de technische bedrijfseenheid, waarbij diegene die de norm niet bereiken worden samengebracht; wanneer één technische eenheid het aantal wel bereikt en de andere samengenomen daarentegen niet, wordt slechts een "gemeenschappelijke raad" ingesteld voor de zetel die het aantal bereikt en voor de andere zetels. In de andere gevallen, wordt een ondernemingsraad opgericht op het vlak van de technische eenheid die het aantal bereikt en

<sup>14</sup> Zie noot van M. Stroobant onder WRR. Beroep Brussel 21 januari 1964, T.S.R. 1964, 30; Blondiau "De Ondernemingsraden" in T.S.R. 1969, 339; Piron en Denis, op.cit. blz. 23.

<sup>15</sup> WRR. Verviers van 15 juni 1956, Jur. Liège 1956-57, 93.

<sup>16</sup> In dit verband, zie o.m. W.R.R. Luik 21 januari 1955, geciteerd in Piron en Denis, op.cit. blz. 26; WRR. Bergen, 16 maart 1967, T.S.R. 1967, 219; WRR. Beroep Gent, 28 november 1955, R.W. 1955-56, 907.

<sup>17</sup> Zie Piron en Denis, op.cit. blz. 25-28.

<sup>18</sup> Ministeriële omzendbrief van 1971 op.cit.

<sup>19</sup> Zie Kamerverslag, op.cit. blz. 2.

<sup>20</sup> Zie Kamerverslag, op.cit. blz. 5.

<sup>21</sup> Senaatsverslag, op.cit. blz. 2.

één op het vlak van de bedrijfseenheden die afzonderlijk het aantal niet, maar samengebracht wel bereiken.

Hieruit volgt dat, in bepaalde gevallen, de verkiezingen op twee vlakken zullen plaatsvinden, nl. op dat van de juridische eenheid en op dat van de technische bedrijfseenheid; in die gevallen zullen de lijsten van de kiezers en van de kandidaten op twee vlakken moeten opgemaakt worden.

Met betrekking tot het derde voorbeeld uit het Kamerverslag, nl. dat van de onderneming die een technische bedrijfseenheid vormt en die zich in verschillende rechtspersonen splitst, heeft de minister verklaard dat de nieuwe wettelijke bepalingen tot doel hebben te vermijden dat de ondernemingen de wet zouden omzeilen; dat dit voorbeeld betrekking heeft op de ondernemingen waar een ondernemingsraad vóór de splitsing bestond en die, door de splitsing in verschillende eenheden, niet meer onder de wet zouden vallen<sup>22</sup>. In verband met de overtreding van deze nieuwe regeling heeft de minister geantwoord dat de rechtbanken de verantwoordelijkheid zullen dienen vast te stellen en de ondernemingen "hoofdelijk" kunnen vervolgen. Dit geheel van bepalingen geldt zowel voor de ondernemingsraden als voor de comités voor veiligheid en gezondheid (nieuw art. 14 Wet 1948; nieuw art. 1, § 4 b Wet 1952).

In verband met de ondernemingsraden moge eraan herinnerd worden dat, krachtens de bepalingen van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 15 gesloten in de N.A.R. houdende wijziging van deze nr. 9<sup>23</sup>, als in een onderneming met meerdere zetels de verkiezingen niet plaats vinden op het vlak van de juridische eenheid maar wel op dat van de verschillende zetels, er interzetels-vergaderingen mogen gehouden worden voor de ondernemingsraden die tot dezelfde juridische eenheid behoren.

De Wet van 1948 vindt toepassing op de ondernemingen die meer dan 50 werknemers tewerkstellen<sup>24</sup>. Een amendement<sup>25</sup> werd ingediend strekkende tot de opheffing van artikel 28 van deze wet; voor de verkiezingen van 1975 zouden bijgevolg de ondernemingen met meer dan 50 werknemers onder de bepalingen van de wet vallen. Als verantwoording werd aangevoerd dat artikel 28 van de wet een nutteloos uitstel betekent van de toepassing van de wet tot ondernemingen met 50 tot 150 werknemers; dat het wenselijk is die overgangsmaatregelen van meer dan een kwart eeuw op te heffen<sup>26</sup>. Het amendement werd verworpen<sup>27</sup> nadat

de minister erop gewezen had dat het artikel 28 onontbeerlijk is omdat het een harmonische toepassing van de wet heeft mogelijk gemaakt.

Maar met betrekking tot de comités voor veiligheid en gezondheid werd een belangrijke bepaling door de Wet van 23 januari 1975 ingevoegd, die een ware sociale vooruitgang betekent<sup>28</sup>: in de ondernemingen die gewoonlijk gemiddeld minder dan 50 werknemers tewerkstellen kan de Koning de vakbondsafvaardiging ermee belasten de opdrachten van de comités voor veiligheid en gezondheid uit te oefenen (nieuw art. 1, § 4 b Wet 1952).

In het uitvoeringsbesluit werd deze opdracht aan deze afvaardiging effectief toevertrouwd (nieuw art. 68bis K.B. 18 februari 1971). Deze vakbondsafvaardigden genieten dezelfde bescherming als de leden van het veiligheidscomité, onverminderd de voor hen geldende bepalingen van de collectieve arbeidsovereenkomsten; zij kunnen zich dus ook tot de arbeidsrechten wenden; hun mandaat mag echter noch nadelen noch voordelen met zich brengen. De volledige bescherming werd uitdrukkelijk in de nieuwe tekst opgenomen omdat de in het statuut van de vakbondsafgevaardigde bepaalde bescherming niet dezelfde is als die van de leden van de veiligheidscomités.

Deze nieuwe bepaling werd ingelast, gelet op het belang van de vakbondsafgevaardigden inzake sociale verhoudingen tussen werkgevers en werknemers in de onderneming<sup>29</sup>.

#### *b. Paritaire bepaling van de technische bedrijfseenheid*

Volgens de nieuwe bepalingen van de Wet van 1948 (nieuw art. 14) wordt de technische bedrijfseenheid paritair bepaald.

De wetgever heeft het wenselijk geacht aan de Koning toe te laten een procedure voor te schrijven waarbij de draagwijdte van deze termen beter zou kunnen bepaald worden, hierbij rekening houdend met de rechtsleer en rechtspraak<sup>30</sup>. Een amendement van de heer Namèche tot omschrijving van dit begrip "paritair"<sup>31</sup> werd aangenomen.

In de gewijzigde K.B.'s van 18 februari 1971 wordt bepaald dat, indien de juridische entiteit niet samenvalt met de technische bedrijfseenheid, de volgende procedure moet worden gevolgd (art 1, § 2):

a. Wanneer het om een eerste verkiezing gaat, moet de werkgever binnen de 30 dagen die volgen op de bekendmaking van het K.B. waarbij de verkiezingsdatum wordt vastgesteld, de vakbondsafvaardiging inlichten en raadplegen over de aard, de gebieden en de graad van zelfstandigheid en afhankelijkheid van de zetel ten aanzien van de juridische entiteit.

<sup>22</sup> Senaatsverslag, op.cit. blz. 6.

<sup>23</sup> K.B. 5 september 1974.

<sup>24</sup> Zie K.B. 24 januari 1975 waarbij artikel 1 van het K.B. van 18 februari 1971 wordt gewijzigd, genomen ter uitvoering van artikel 28 van de Wet van 1948.

<sup>25</sup> Senaat, 1974-75, Gedr. St. nr. 496/3.

<sup>26</sup> Zie Senaatsverslag, op.cit. blz. 10.

<sup>27</sup> Senaatsverslag, op.cit. blz. 11.

<sup>28</sup> Zie Kamerverslag, op.cit. blz. 2.

<sup>29</sup> Zie Memorie van Toelichting, op.cit. blz. 5.

<sup>30</sup> Memorie van Toelichting, op.cit. blz. 2.

<sup>31</sup> Parl. Besch. Kamer 1974-75, Gedr. St. nr. 364/3.

b. Wanneer het om volgende verkiezingen gaat, moet de werkgever de werknemers-vertegenwoordigers in de ondernemingsraad inlichten en raadplegen over de wijzigingen die zich hebben voorgedaan in de structuur van de onderneming en een verantwoording geven over de nieuwe criteria van zelfstandigheid en van afhankelijkheid van de zetel ten aanzien van de juridische eenheid.

Tevens is bepaald dat de werkgever, conform de reglementaire bepalingen betreffende de economische en financiële informatie, de ondernemingsraad inlicht zodra hij naderhand overweegt de zelfstandigheid of afhankelijkheid van de technische bedrijfseenheid te wijzigen (gewijzigd art. 1 van KB van 18 februari 1971). Een technische bedrijfseenheid veronderstelt aldus een bepaalde graad van zelfstandigheid en onafhankelijkheid ten aanzien van de juridische eenheid.

De beslissing die genomen wordt door de ondernemingsraad, door het comité voor veiligheid en gezondheid of in akkoord met de vakbondsafvaardiging zal het aantal ondernemingsraden of comités bepalen.

#### c. Ondernemingen met of zonder handels- of industriële finaliteit

Op grond van de nieuwe redactie van art. 14 van de Wet van 1948 kan de Koning het werkingsveld van de wet uitbreiden tot de ondernemingen zonder handels- of industriële finaliteit.

Tot hiertoe was de werking van de wet op de ondernemingsraden beperkt tot de ondernemingen die een economische bedrijvigheid hebben<sup>32</sup>, dit in tegenstelling met de bepalingen van de Wet van 1952 op de comités, die reeds vroeger ten aanzien van alle ondernemingen zonder onderscheid, uitgezonderd de uitzonderlijk in de wet vermelde, van toepassing waren.

In de N.A.R. is omtrent deze uitbreidingsmogelijkheid geen eenparigheid bereikt, en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven had het wenselijk geoordeeld de werking van de wet te beperken tot de nijverheids- en de handelsondernemingen<sup>33</sup>. Tijdens de voorbereiding van de Wet van 1975 diende de heer Namèche een amendement in tot weglating van het laatste lid van het nieuw art. 1 van de Wet van 1948<sup>34</sup>, met de subsidiaire vraag te verduidelijken wat met ondernemingen zonder handels- of industriële finaliteit bedoeld wordt, en of de vrije scholen, de bij Caritas Catholica aangesloten instellingen, de vakbonden enz. hieronder vielen. Het amendement werd verworpen. In zijn antwoord wees de minister erop dat de uitbreidingsmogelijkheid dient te worden gesteld in het kader van de evolutie van het paritair overleg tot

de gehele sociale sector; dat de nieuwe bepaling tot doel heeft de ondernemingen onder de werking van de wet te brengen die tevoren er niet onder vielen, zoals bv. via de tertiaire sector of door oprichting van burgerlijke vennootschappen; als voorbeeld citeerde hij de vennootschappen opgericht onder de vorm van V.Z.W., de opzoekingscentra uit de privésector, de engineeringsgroeperingen. Hij vestigde tevens de aandacht erop dat de wet niet uitgebreid wordt tot de openbare sector, die aan eigen bepalingen is onderworpen<sup>35</sup>, maar wel tot o.a. de vrije scholen en de ziekenhuizen, indien de werknemers door een arbeidsovereenkomst verbonden zijn<sup>36</sup>.

Door het uitvoeringsbesluit van 24 januari 1975<sup>37</sup> werd de werking van de wet op de ondernemingsraden tot de ondernemingen zonder industriële of commerciële finaliteit uitgebreid (art. 2 van het K.B.). De economische finaliteit van de onderneming wordt aldus als vereiste opgegeven. Iedere instelling uit de privé-sector die 50 (= 150) werknemers, verbonden door een arbeidsovereenkomst (van arbeiders, bedienden, schepelingen, zeelieden) tewerkstelt, valt bijgevolg onder de werking van de Wetten van 1948 en 1952.

#### 2. Vertegenwoordiging van de jonge werknemers

Overeenkomstig de vroeger vigerende bepalingen werden de jonge werknemers, zowel arbeiders als bedienden, in de ondernemingsraden en veiligheidscomités vertegenwoordigd indien de onderneming ten minste 25 jonge werknemers tewerkstelde die minder dan 21 jaar oud waren. In dergelijk geval hadden de jongeren recht op één vertegenwoordiger indien de onderneming minder dan 200 jonge werknemers, en twee vertegenwoordigers indien de onderneming meer dan 200 jongere werknemers tewerkstelde.

In de nieuwe bepalingen (art. 16 van de Wet van 1948 en art. 15 van de beide K.B.'s van 18 februari van 1971)<sup>38</sup> wordt de vertegenwoordiging van de jonge werknemers verruimd. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt naargelang het aantal in de onderneming tewerkgestelde werknemers.

In ondernemingen die minder dan 101 werknemers tewerkstellen hebben de jonge werknemers recht op één vertegenwoordiger indien er 25 tot 100 jonge werknemers en op twee vertegenwoordigers indien meer dan 100 jonge werknemers worden tewerkgesteld. In de ondernemingen met meer dan 500 werknemers hebben ze recht op één vertegenwoordiger bij tewerkstelling van 25 tot 150 jonge werknemers, twee vertegenwoordigers bij tewerkstelling van 151 tot 300,

<sup>32</sup> Zie o.m. Parl. Besch. Kamer 1965-66, Gedr. St. nr. 166/1 blz. 4, in verband met de wetgeving over de sluiting van ondernemingen waarin aan het begrip "onderneming" dezelfde draagwijdte wordt toegekend als in de wet op de ondernemingsraden.

<sup>33</sup> Kamerverslag, op.cit. blz. 6.

<sup>34</sup> Parl. Besch. Kamer 1974-75, Gedr. St. nr. 364/3.

<sup>35</sup> Kamerverslag blz. 6.

<sup>36</sup> Senaatsverslag blz. 7.

<sup>37</sup> Belgisch Staatsblad van 7 februari 1975.

<sup>38</sup> Gewijzigd door de Wet van 23 januari 1975 en door de beide K.B.'s van 24 januari 1975.

en drie vertegenwoordigers bij tewerkstelling van meer dan 300 jonge werknemers.

Voor de toepassing van deze bepalingen moeten onder "jonge werknemers" worden verstaan de werknemers beneden 21 jaar (Wet 1948, gewijzigd art. 16 *in fine*) zonder dat een minimum leeftijd vereist wordt, wat tevoren wel het geval was, nl. 16 jaar. De wet komt tegemoet aan de huidige eisen meer verantwoordelijkheid aan de jonge werknemers te geven, door hen een meer actieve deelneming in de ondernemingsraden en in de veiligheidscomités toe te kennen<sup>39</sup>.

De Nationale Arbeidsraad had een verdeeld advies omtrent dit probleem uitgebracht; één werknemersorganisator was voorstander van een vertegenwoordiging in verhouding tot de getalsterkte in de onderneming, zoals dit voor de meerderjarige werknemers geldt; de anderen hadden de voorkeur gegeven aan een geleidelijke toepassing van dit beginsel<sup>40</sup>. De Regering sloot zich aan bij de laatste oplossing ondanks een amendement<sup>41</sup>; in het nieuwe art. 16 van de Wet van 1948 wordt immers bepaald dat de Koning voor de verkiezingen na 1975, na advies van de N.A.R., het aantal vertegenwoordigers van de jonge werknemers in de ondernemingsraad kan wijzigen.

### 3. Kiesrecht

Overeenkomstig de vroegere bepalingen bestond één van de voorwaarden om deel te nemen aan de verkiezingen van de afgevaardigden van het personeel in de ondernemingsraad of in het veiligheidscomité hierin, dat de werknemer 16 jaar diende te zijn (vroegere art. 1 van beide K.B.'s van 18 februari 1971); deze voorwaarde werd in de nieuwe bepalingen niet meer opgenomen. De leeftijdsgrens van de jongeren werd aldus afgeschaft.

De nieuwe regeling steunt op het advies van de N.A.R., die gemeend heeft dat de vereiste minimumleeftijd om stemgerechtigd te zijn diende te worden gewijzigd. De bepalingen van de Arbeidswet van 16 maart 1971, inzonderheid de verbodsbepaling van art. 6, dienen evenwel te worden nageleefd (gewijzigd art. 1bis van beide K.B.'s van 18 februari 1971) m.a.w. de kiezer moet de toegangsleeftijd tot de arbeid hebben bereikt, dit is ten minste 14 jaar oud zijn.

Zij herinnerd dat de werknemers die tot het leidinggevend personeel behoren, geen kiezer zijn (zie verder).

### 4. Verkiesbaarheid

Overeenkomstig het nieuwe art. 19 van de wet van 1948 en het nieuwe art. 1, § 4 van de Wet van 1952

zijn de voorwaarden om kandidaat der werknemers te zijn gewijzigd. De vereiste anciënniteit in het bedrijf werd voor alle werknemers eenvormig bepaald, de verkiesbare leeftijd werd verlaagd en de draagwijdte van het begrip "leidinggevend personeel" nader bepaald.

#### 1° Anciënniteit

Tot hiertoe was de vereiste anciënniteit in het bedrijf op 12 maanden voor de werknemers en op 6 maanden voor de jonge werknemers bepaald. Dit onderscheid werd opgeheven en de vereiste anciënniteit werd op 6 maanden gebracht. De N.A.R. had een dergelijke oplossing voorgesteld, omdat de cumulatie van de anciënniteitsvoorwaarden enerzijds, en van de bepalingen betreffende de berekening van het aantal tewerkgestelde werknemers anderzijds, tot gevolg had dat de oprichting van de raden en comités vertraagd werd<sup>42</sup>. De vereiste anciënniteit wordt bereikt op de dag van de verkiezingen en niet op de datum van de aanplakking<sup>43</sup>.

#### 2° Verkiesbare leeftijd

Na een amendement<sup>44</sup> werd art. 19 van de Wet van 1948 in die zin gewijzigd dat de verkiesbare leeftijd van de jonge werknemers van 18 jaar tot 16 jaar werd verlaagd. In zijn verantwoording wees de indiener van het amendement op de sociale rijpheid van de jongeren, verklarende echter dat de werknemersorganisaties van de mogelijkheid om 16-jarige kandidaten voor te dragen slechts gebruik zouden mogen maken als de keuze gegrond voorkomt.

Indien in een onderneming ten minste 25 jongere werknemers van minder dan 21 jaar worden tewerkgesteld (zie hoger), kan de werknemer die tussen 21 en 25 jaar oud is, kandidaat zijn van de jongeren of van de meerderjarige werknemers. Hij mag echter niet tevens kandidaat zijn van beide categorieën want hij mag niet tegelijk op twee lijsten staan.

#### 3° Leidinggevend personeel

Overeenkomstig de bepalingen van het Algemeen Reglement voor Arbeidsbescherming (art. 838) moet de afgevaardigde van de werkgevers in de eerste plaats worden gekozen onder de personen die een leidinggevende functie hebben.

Voor de ondernemingsraad moet de werkgever niet noodzakelijk zijn afgevaardigde onder het personeel met leidende functie kiezen; de wet legt hem dergelijke verplichting niet op; enkel wordt in het Nationaal Akkoord van 16 juli 1958 met betrekking tot de werking en de taak van de ondernemingsraden, bepaald dat de werkgevers de personen die daadwerkelijk met een leidende post zijn belast, schriftelijk met naam aanduidt.

<sup>39</sup> Senaatsverslag, blz. 2.

<sup>40</sup> Zie Bijlage aan het Kamerverslag, op.cit. blz. 22.

<sup>41</sup> Zie Kamerverslag blz. 8.

<sup>42</sup> Memorie van Toelichting blz. 2.

<sup>43</sup> Senaatsverslag blz. 9.

<sup>44</sup> Parl. Besch. Kamer 1974-75, Gedr. St. nr. 364/2.

Tijdens de totstandkoming van de Wet van 1975 werd erop gewezen dat de werkgever zijn afgevaardigden gewoonlijk doch niet uitsluitend uit het leidinggevend personeel kiest; hij zou bv. leden van de raad van beheer kunnen aanwijzen die wel tot de "directie" behoren maar die niet door een arbeidsovereenkomst zijn gebonden; de werkgever zou echter niet het hele kaderpersoneel als leidinggevend personeel kunnen aanmerken, want het kaderpersoneel maakt deel uit van de personeelsleden die door de personeelsafgevaardigden worden vertegenwoordigd<sup>45</sup>.

Een der voorwaarden van verkiesbaarheid als werknemersvertegenwoordiger bestaat echter hierin, dat de werknemers geen deel uitmaken van het leidinggevend personeel.

Reeds ter gelegenheid van vorige verkiezingen heeft de draagwijdte van deze term aanleiding gegeven tot meningsverschillen en geschillen wegens het gebrek aan een inhoudelijke bepaling in de wetteksten en in de uitvoeringsbesluiten. In het Nationaal Akkoord van 16 juli 1958 is vermeld dat het onmogelijk is een éénvormige bepaling van dit begrip te geven, zelfs niet in de schoot van één bedrijfssector. Ingeval een representatieve werknemersorganisatie niet akkoord was met het feit dat een bepaald personeelslid door de werkgevers als een leidinggevend personeelslid werd aangeduid, kon zij, door een voorziening in te dienen tegen de kiezerslijsten, onrechtstreeks de aanwijzing als leidend personeelslid betwisten<sup>46</sup>. Verscheidene elementen werden door de rechtspraak inachtgenomen bij het bepalen van de hoedanigheid van directiepersoneel; doorslaggevend was de uitgeoefende functie, de aard van het werk<sup>47</sup>.

In de ministeriële omzendbrief van 27 februari 1971 wordt het leidinggevend personeel omschreven als het personeel van het hoger kader, dat rechtstreeks ondergeschikt is aan de directie. Dit rondschriven was echter niet bindend voor de rechtbanken, aangezien het geen reglement was; de betreffende definitie kon bijgevolg enkel als een aanwijzing gelden.

Ook op dit vlak is de wijziging van 1975 belangrijk: de K.B.'s van 18 februari 1971 werden door de K.B.'s van 24 januari 1975 aangevuld, in die zin dat ze nu een definitie geven van het betwiste begrip (nieuw art. 6, K.B. 1971). Worden als leidinggevend personeelsleden beschouwd de personen belast zijnde met het dagelijks beheer van de onderneming, en de personen die onmiddellijk aan hen ondergeschikt zijn, en eveneens opdrachten van dagelijks beheer vervullen.

In tegenstelling met de vorige regeling, is de definitie nu bindend vermits zij in een K.B. is vastgelegd. Ter gelegenheid van de vorige verkiezingen werd niet

de in het ministerieel rondschriven vermelde definities als zodanig aangevochten, maar wel het instrument zelf; met een K.B. zal de evolutie in de ondernemingen volgens de minister beter kunnen gevolgd worden<sup>48</sup>.

Tijdens de debatten in de Kamer werd gewezen op het feit dat het probleem pragmatisch wordt opgelost en de aanduiding van het leidinggevend personeel tot de prerogatieven van de werkgevers behoort, onderworpen evenwel aan de appreciatie van de rechter; dat de verkiezingen van 1971 aanleiding hebben gegeven tot een omvangrijke rechtspraak; dat het kaderpersoneel, dat een steeds belangrijker sociologische groep in de onderneming vormt, op afdoende wijze vertegenwoordigd is in het georganiseerde bedrijfsleven, werd in twielf getrokken; dat het kaderpersoneel, voor het grootste deel van mening is dat zijn eigen problematiek niet thuishoort in de ondernemingsraad zoals die thans is samengesteld en daardoor in een eerder geïsoleerde positie komt te staan<sup>49</sup>.

De minister antwoordde hierop dat het probleem van de vertegenwoordiging van het kaderpersoneel één der aspecten van het probleem van de representativiteit van de arbeidsgemeenschap vormt, dat in de toekomst zal moeten onderzocht worden.

## 5. Voordrachten van kandidatenlijsten

Krachtens de wettelijke bepalingen zijn de representatieve werknemersorganisaties gemachtigd de kandidaten der werknemers voor te dragen. Hieronder werden tot nu toe alleen de interprofessionele organisaties verstaan (Wet 1948 art. 20 en K.B. 1971, art. 18; Wet 1952 art. 1, § 4 b en K.B. 1971 art. 18). De organisaties die op regionaal vlak maar niet op nationaal vlak verbonden waren, waren bijgevolg uitgesloten; dit gold ook voor de organisaties die volgens het beroep verbonden waren.

De wettelijke bepalingen werden in 1975 in die zin gewijzigd (nieuw art. 18 van K.B. 1971 betreffende de ondernemingsraden; nieuw art. 1, § 4 van de Wet van 1952) dat nu ook de beroeps- en interprofessionele organisaties die aangesloten zijn bij of die deel uitmaken van de representatieve interprofessionele organisaties, voor de toepassing van de Wetten van 1948 en 1952 als representatieve werknemersorganisaties worden beschouwd. Hierbij werd de draagwijdte van het begrip "representatieve werknemersorganisatie" meer in overeenstemming gebracht met die van het bij het afsluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten<sup>50</sup> geldende begrip. Het verschil tussen beide wetgevingen op dat gebied bestaat hierin, dat de interprofessionele

<sup>45</sup> Kamerverslag blz. 7.

<sup>46</sup> Zie Piron en Denis, op.cit. blz. 167.

<sup>47</sup> Zie o.m. arb. Verviers 6 april 1971, J.T.T. 1971, 118; W.R.R. Antwerpen 9 juli 1969, T.S.R. 1969, 413; arb. Luik, 13 april 1971, J.T.T. 1971, 125.

<sup>48</sup> Senaatsverslag blz. 5.

<sup>49</sup> Zie Parl. Handel. Kamer, zitting van 9 januari 1975, blz. 1018.

<sup>50</sup> Wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités.



gewestelijke organisaties niet onder het begrip "representatieve organisatie" naar collectieve arbeidsovereenkomstenrecht vallen.

Overeenkomstig de nieuwe bepalingen inzake ondernemingsraden en comités voor veiligheid en gezondheid kunnen nu de professionele of interprofessionele gewestelijke afdelingen, de centrales, en de nationale organisaties kandidaten voordragen. In de praktijk zullen misschien bepaalde problemen van coördinatie oprijzen in de ondernemingen waarvan de zetels onder verschillende gewestelijke afdelingen van een representatieve werknemersorganisatie ressorteren. Het is op voorstel van de N.A.R. dat de representativiteit van de beroepsafdelingen en -centrales alsmede die van de interprofessionele gewestelijke secties vastgesteld werd.

## 6. Vacatuur

Wanneer de gewone leden in de ondernemingsraad niet meer in voldoende aantal waren en de vacante zetels niet door plaatsvervangende leden konden worden bezet mocht de Koning bij toepassing van art. 21, § 1 in fine van de Wet van 1948 de raad vernieuwen.

Deze bepaling werd in hier voege gewijzigd dat een niet-verkozen kandidaat uit dezelfde categorie en lijst het mandaat van het vorige lid mag beëindigen. Deze kandidaat geniet tijdens het uitoefenen van dit mandaat dezelfde bescherming als de andere leden van de raad. Dezelfde bepaling geldt ook voor de veiligheidscomités<sup>51</sup>. Het is de best gerangschikte kandidaat die de vacatuur moet vervullen.

De nieuwe tekst is gebaseerd op die van de N.A.R.<sup>52</sup>.

## 7. Decentralisatie

De splitsing van de ondernemingsraad volgens art. 17 van de Wet van 1948 was moeilijk toe te passen. De N.A.R. heeft het dan ook wenselijk geacht de wettelijke mogelijkheden tot decentralisatie van de ondernemingsraden te versterken ten einde ze dichter bij de werknemers te brengen<sup>53</sup>.

Op grond van de nieuwe bepalingen kan de ondernemingsraad, op initiatief hetzij van de werkgevers hetzij van de afgevaardigden van de werknemers beslissen zich in afdelingen te splitsen. Elke partij duidt de leden van de afvaardiging aan die van de aldus opgerichte afdelingen deel zullen uitmaken. Deze afdelingen leggen het resultaat van hun werkzaamheden ter beraadslaging aan de ondernemingsraad voor.

In het ontwerp was in dit verband voorzien dat rekening moest worden gehouden met de omvang en de structuur van de onderneming; na een amende-

ment<sup>54</sup> werd deze bepaling, tegemoetkomend aan de wens van de N.A.R., weggelaten.

## 8. Bescherming van de leden en kandidaten

Het nieuwe art. 21, § 1 in fine van de Wet van 1948 en art. 1bis van de Wet 1952 hielden een verbod in van discriminerende maatregelen ten aanzien van de leden en kandidaten van de ondernemingsraad en comités voor veiligheid en gezondheid. Deze bepaling was reeds opgenomen in de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 5, gesloten in de N.A.R., betreffende het statuut van de syndicale afvaardiging.

Tijdens de voorbereiding van de Wet van 1975 werd als voorbeeld van een discriminerende maatregel, het wederrechtelijk gedeeltelijk werkloos stellen van de werknemers aangegeven; ook in dat opzicht mogen de leden en kandidaten noch begunstigd noch benadeeld worden<sup>55</sup>.

Wat de overplaatsing van de werknemers van de ene technische bedrijfseenheid van de onderneming naar een andere betreft, werd verklaard dat de algemene beginselen van het arbeidsrecht voldoende bescherming waarborgen t.a.v. de eventuele arbitraire maatregelen van de werkgevers<sup>56</sup>. Een amendement<sup>57</sup> ertoe strekkende de leden van ondernemingsraden en veiligheidscomités te beschermen tegen ontslag om redenen die inherent zijn aan hun vakbondsactiviteit, werd verworpen<sup>58</sup>.

## 9. Geschillenregeling

Volgens het vroegere art. 24 van de Wet van 1948 is de arbeidsrechtbank, behoudens andersluidende bepalingen, bevoegd kennis te nemen van de geschillen betreffende de ondernemingsraden. M.b.t. "andersluidende bepalingen" kan worden verwezen naar het K. B. van 27 november 1950, waarin voorgeschreven is dat de geschillen betreffende de mededeling van economische inlichtingen aan de ondernemingsraden, wat de algemene criteria betreft, door een bijzondere commissie of door de bedrijfsraad beslecht worden.

Wat de comités voor veiligheid en gezondheid betreft bepaalde art. 1, § 4 h van de Wet van 1952 dat de geschillen, ontstaan bij de toepassing van deze paragraaf en van art. 1bis, tot de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank behoren. De wet maakte hier geen voorbehoud. Voor bepaalde betwistingen werd in bijzondere procedureregels voorzien (Wet 1948 art. 48 en K.B. 28 februari 1971; Wet 1952 art. 1, § 4 h en K.B. 18 februari 1971).

<sup>54</sup> Stuk 364/3, reeds geciteerd.

<sup>55</sup> Zie voetnoot 52.

<sup>56</sup> Zie voetnoot 52.

<sup>57</sup> Stuk 364/3, reeds geciteerd.

<sup>58</sup> Zie Kamerverslag op.cit. blz. 9 en 11; Senaatsverslag op.cit blz. 10.

<sup>51</sup> Nieuw artikel 1bis van de Wet van 1952.

<sup>52</sup> Zie Memorie van Toelichting op.cit. blz. 3.

<sup>53</sup> Zie Senaatsverslag, op.cit. blz. 3.



Territoriaal gezien is voor de geschillen zowel inzake ondernemingsraden als inzake comités voor veiligheid en gezondheid, de arbeidsrechtbank in het rechtsgebied waar de zetel van de onderneming of van de instelling gevestigd is bevoegd.

Deze wetteksten werden door de Wetten van 24 januari 1975 op de ondernemingsraden en comités voor veiligheid verduidelijkt en vereenvoudigd. De bepaling met algemene draagwijdte werd in het 1° van de eerste paragraaf neergelegd; deze kent aan de werkgevers, de werknemers en de representatieve werknemersorganisaties het recht toe een vordering bij de arbeidsgerechten in te dienen tot beslechting van alle geschillen verband houdend met de toepassing van de Wet van 1948 en die van 1952. Tot hiertoe waren deze organisaties enkel bevoegd tot het aanhangig maken van een geding in de in de wet opgesomde geschillen<sup>59</sup>.

In het 2° van paragraaf 1 van beide nieuwe artikels werd de bepaling opgenomen die tevoren bij de bijzondere regelingen voorkwam, nl. die met betrekking tot het recht bij de arbeidsrechtbank een aanvraag in te dienen om het bestaan of de afwezigheid van redenen van economische of technische aard te doen vaststellen bij ontslag van een lid of een kandidaat van de werknemersvertegenwoordigers; deze aanvraag kan enkel worden ingediend indien het bevoegd paritair comité zich niet heeft uitgesproken. In de tweede paragraaf wordt aan de Koning de bevoegdheid gegeven bijzondere regelingen van rechtspleging vast te stellen.

Reeds vroeger werden bijzondere procedureregelingen op grond van de Wetten van 1948 en 1952 ingevoerd, nl. bij geschillen betreffende het indienen van de voorlopige kiezerslijsten<sup>60</sup>, het aantal en de verdeling der mandaten<sup>61</sup>, de voordracht der kandidaten<sup>62</sup>, de nietigverklaring van de verkiezing<sup>63</sup>, het ontslag van leden en kandidaten<sup>64</sup> en intrekking van het mandaat wegens ernstige tekortkomingen<sup>65</sup>.

Deze bepalingen blijven van toepassing.

Overeenkomstig de nieuwe bepalingen mogen de representatieve werknemersorganisaties aldus in rechte optreden voor geschillen zowel met betrekking tot de instelling en werking van de raden en comités als met betrekking tot het uitoefenen van de opdrachten en het mandaat.

In dit verband rijst de vraag wie deze organisaties in rechte voor de arbeidsgerechten zullen mogen vertegenwoordigen; dit probleem is niet nieuw en heeft

reeds vroeger aanleiding gegeven tot beslissingen. Immers, deze organisaties bezitten geen rechtspersoonlijkheid.

Overeenkomstig de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek, inzonderheid van art. 728, derde lid, kan de afgevaardigde van een representatieve werknemersorganisatie een werknemer bij volmacht vertegenwoordigen; deze bepaling voorziet echter niet dat deze afgevaardigde de organisatie zelf zou mogen vertegenwoordigen als deze laatste als partij optreedt. Nu de gevallen waarin een representatieve werknemersorganisatie tot alle geschillen met betrekking tot de toepassing van de wetgeving op de ondernemingsraden en comités voor veiligheid uitgebreid werden, kan een dergelijke organisatie in al deze geschillen als partij optreden; tot hiertoe kon ze dit enkel in de zes hoger vermelde gevallen, terwijl in de overige geschillen een afgevaardigde de bij haar aangesloten werknemer kon bijstaan en vertegenwoordigen. De rechtsgeldige vertegenwoordiging van een werknemersorganisatie werd in de rechtspraak essentieel als een feitelijke kwestie beschouwd<sup>66</sup>. Volgens de Raad van State mag de rechtbank iedere persoon die een functie in de werknemersorganisatie uitoefent als vertegenwoordiger van deze organisatie aanvaarden<sup>67</sup>. Ingevolge deze rechtspraak kan dus de gewestelijke secretaris of voorzitter, de secretaris of voorzitter van een beroepscentrale, of het hoofd van de juridische dienst van de organisatie deze laatste in rechte vertegenwoordigen.

De Arbeidsrechtbank te Gent besliste het hoofd van de rechtskundige dienst van een representatieve werknemersorganisatie als vertegenwoordiger ervan te beschouwen<sup>68</sup>.

## Sancties

### a. Strafsancties

Tot hiertoe waren er strafsancties voorzien tegen de ondernemingshoofden die geen ondernemingsraad of comités voor veiligheid hadden ingesteld, of die de werking ervan hadden verhinderd, tegen de in de wet vermelde personen, die de wettelijke bepalingen betreffende het toezicht inzake ondernemingsraden of comités voor veiligheid verhinderd hadden alsook tegen de leden van ondernemingsraden die hun plicht tot discretie niet hadden nageleefd<sup>69</sup>.

Deze voorschriften werden door de Wetten van 25 januari 1975 in die zin gewijzigd, dat de sancties worden toegepast indien het ondernemingshoofd de uit-

<sup>59</sup> Zie Magrez: "Les conseils d'entreprise, les comités de sécurité et les élections sociales de 1971" in J.T.T. 1971, 76.

<sup>60</sup> Artikel 7 tot 12, K.B. 1971.

<sup>61</sup> Artikel 17 K.B. 1971.

<sup>62</sup> Artikel 25 K.B. 1971.

<sup>63</sup> Artikelen 56 en 57, K.B. 1971 betreffende de ondernemingsraden en artt. 57 en 58 K.B. 1971 betreffende de comités voor veiligheid.

<sup>64</sup> Vroegere artt. 63 en 64 van beide K.B.'s van 1971.

<sup>65</sup> Wet 1948 art. 21, § 1; Wet 1952 art. 1bis, § 1, 5.

<sup>66</sup> Zie advies van de advocaat-generaal P. Mahaux, Cass. 19 april 1968, R.W. 1967-68, 2165.

<sup>67</sup> Zie arrest Raad van State van 25 oktober 1963 nr. 10224 Ranwez; cf ook arrest Raad van State van 6 april 1966 nr. 11749 Moulin.

<sup>68</sup> Arbeidsrechtbank te Gent van 10 maart 1975, A.R. 10166/75.

<sup>69</sup> Wet 1948 artikel 29 e.v.; Wet 1952 art. 7.

oefening van de opdrachten van de ondernemingsraad en van de comités voor veiligheid en van het mandaat van de werknemersvertegenwoordigers belemmert<sup>70</sup>.

#### b. Administratieve geldboeten

Art. 1, 16° en 24° van de Wet van 30 juni 1971 betreffende de administratieve geldboeten in geval van inbreuken op sommige sociale wetten werd door de Wet van 24 januari 1975 in overeenstemming gebracht met de nieuwe bepalingen van de Wetten van 1948 en van 1952 betreffende de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid en gezondheid.

#### Besluit

De bepalingen van de Wet van 23 januari 1975 en de toepassingsmodaliteiten ervan, vastgelegd in de K. B's van 24 januari 1975 zijn in zekere mate tegemoet-

gekomen aan de noodzakelijkheid de regelingen betreffende de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid en gezondheid verder te uniformiseren, en aan de werknemers een ruimere inspraak te verlenen. Aan de wens ook het oprichten van ondernemingsraden in ondernemingen met minder dan 150 werknemers verplicht te stellen, werd evenwel geen gunstig gevolg voorbehouden. Daarbij komt dat de vroegere betwistingen omtrent de begrippen "technische eenheid" en "leidinggevend personeel" zullen voortduren.

Misschien is het wenselijk dat de collectieve arbeidsverhoudingen niet te strak door de wet geregeld worden. De hoofdbekommernis van de wetgever bestond erin, te voorkomen dat de bepalingen van de wet zouden omzeild worden. Dat de nieuwe bepalingen niet alle problemen hebben opgelost wordt geïllustreerd door de eerste geschillen, die naar aanleiding van de verkiezingen tussen 28 april en 31 mei 1975 bij de arbeidsgerechten via speedprocedures reeds werden aanhangig gemaakt.

Edith CLAEYS-LEBOUCQ

<sup>70</sup> Wet 1948 nieuw art. 32; Wet 1952 nieuw art. 7.

## BLIJFT DE WET ONSCHENDBAAR?

1. Het probleem van de onschendbaarheid van de wet werd door R. Senelle in 1971 behandeld naar aanleiding van het cassatiearrest van 27 mei van datzelfde jaar in de vermaarde zaak "Le Ski"<sup>1</sup>.

In de loop van 1973 kende het probleem bepaalde ontwikkelingen. De vraag is of het daarmee zijn beslag heeft gekregen.

Het cassatiearrest had heel wat enthousiasme gewekt. Het werd zelfs als nieuwe factor aangevoerd in de herrijzende betwisting over de rechterlijke controle van de grondwettelijkheid van de wetten: zo de wet moet wijken voor het verdragsrecht, moet ze dan ook niet zwichten voor de Grondwet?

Ten aanzien van de beslissing van de Belgische regering van september 1973 in de zaak "Le Ski" de voorkeur aan de wet te geven is wellicht de geestdrift geluwd. Rechterlijke uitspraken die de voorrang aan het verdragsrecht toekennen, lopen immers het gevaar eenvoudige "exercices de style" te worden<sup>2</sup>. Reeds enkele maanden voordien had het Hof van Beroep te Brussel in een arrest van 15 januari 1973 (*Pas.*, 1973, II, 79) ondubbelzinnig de opvatting geformuleerd dat, zo "enige wettekst uitdrukkelijk gebiedt de ingeroepen interne wet toe te passen, wanneer zij op het bespro-

ken punt met de voorheen goedgekeurde en nog steeds vigerende internationale verdragen niet overeenstemt", de interne wet, en niet het verdragsrecht, dient te worden gevolgd.

2. Bondig weergegeven deed de zaak "Le Ski" zich voor als volgt:

Een rechtsvoorganger van de N.V. "Fromagerie Franco Suisse-Le Ski" had tussen november 1958 en november 1964 een bepaald bedrag als bijzondere rechten op de invoer van sommige zuivelproducten betaald. Deze rechten werden geheven inzonderheid op grond van een Koninklijk Besluit van 3 november 1958.

Op 13 november 1964 besliste het Hof van Justitie te Luxemburg, op voorziening van de Commissie, dat de Belgische regering, door het instellen van het bewuste invoerrecht, de in artikel 12 van het Verdrag van Rome bepaalde verplichtingen niet was nagekomen. Naar luid van dit artikel onthouden de Lid-Staten zich ervan onderling nieuwe in- en uitvoerrechten of heffingen van gelijke werking in te voeren en de rechten en heffingen te verhogen welke zij in hun onderlinge handelsbetrekkingen toepassen<sup>3</sup>.

Op 28 december 1965 vorderde de voorganger van de firma Le Ski voor de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel de veroordeling van de Belgische Staat tot terugbetaling van de gekweten bijzondere rechten.

<sup>1</sup> "De onschendbaarheid van de wet", *R.W.*, 1971-72, 641 v.; "Nog de onschendbaarheid van de wet", *ib.*, 1127; "Nog over de onschendbaarheid van de wet. Proeve van oplossing", *ib.*, 1515 v.; zie ook "De onschendbaarheid van de wet" van H. ROLIN, *ib.*, 876, v.

<sup>2</sup> Zie *J.T.*, 1974, p. 682.

<sup>3</sup> *Recueil*, 1964, p. 1219 (zie p. 1237).

Tegen het vonnis van de rechtbank van 6 februari 1967, kwam de firma Le Ski op 10 april 1967 in hoger beroep voor het Hof van Beroep te Brussel.

Een Wet van 19 maart 1968 had intussen het Koninklijk Besluit van 3 november 1958 vanaf zijn indiensttreding bekrachtigd, bepalend bovendien, dat de betaling van het recht onherroepelijk was en geen aanleiding kon geven tot enige betwisting ten overstaan van welke overheid ook.

In zijn arrest van 4 maart 1970 was het Hof van Beroep te Brussel evenwel van mening, dat artikel 12 van het Verdrag van Rome het moest halen op de Belgische Wet van 19 maart 1968<sup>4</sup>.

Bij arrest van 27 mei 1971 verwierp het Hof van Cassatie het cassatieberoep van de Belgische Staat tegen de uitspraak van het hof van beroep: "Overwegende dat wanneer het conflict bestaat tussen een internrechtelijke norm en een internationaalrechtelijke norm die rechtstreekse gevolgen heeft in de interne rechtsorde, de door het verdrag bepaalde regel moet voorgaan; dat deze voorrang volgt uit de aard zelf van het bij verdrag bepaald internationaal recht"<sup>5</sup>.

De Belgische regering onderwierp zich niet aan deze uitspraak. In september 1973 schreef de minister van Economische Zaken aan de firma "qu'il résulte d'un examen approfondi de cette question que l'Etat se trouve dans l'impossibilité légale de rembourser les prélèvements". De minister preciseerde: "La décision de non-remboursement qui a été prise est conforme aux dispositions de la loi du 19 mars 1968"<sup>6</sup>.

De wet bleef onschendbaar.

3. De schok in deze zaak, tussen de rechterlijke macht aan de ene zijde en het parlement en de regering aan de andere zijde, sloeg geen vonken.

Na gelijkaardige voorvallen in Duitsland had men misschien het tegendeel mogen verwachten.

Nemen we *Der Spiegel* nr. 29/1973, p. 22: "Während der Verhandlungen über das Konkordat mit dem Vatikan bedachte das Bulletin (van de toenmalige CDU-Regering) die Richter 'mit guten und schlechten Noten' (Rechtsprofessor Adolf Arndt). Und Adenauer sprach 1961, nachdem sein Privatfernsehen für verfassungswidrig erklärt worden war, im Bundestag das letzte Wort: 'Das Kabinett war sich darin einig, dass das Urteil des Bundesverfassungsgerichts falsch ist'".

In 1952 werd, volgens het blad, nog hardere taal gesproken: "Adenauers Justizminister Thomas Dehler (FDP) etwa nannte 1952 einen Karlsruher Plenarbeschluss 'ein Nullum', das die Regierung 'niemals anerkennen' werde. Im Bulletin der damaligen CDU-Regierung wurde das Gericht beschuldigt, es sei 'über die Bestimmungen des Grundgesetzes' hinweggegangen

gen. Ungenierte drohte Adenauers Amtsblatt mit Konsequenzen: 'Es erhebt sich die Frage, ob die jetzige Struktur des Bundesverfassungsgerichts in allem seiner eigentlichen Aufgabe entspricht'".

In ons land werd het veeleer een wedstrijd tussen de betrokken machten. Van haar kant zal de firma wellicht gedacht hebben aan de woorden uit "Le jardinier et son seigneur": "Ce sont là jeux de prince".

Aan de ernst waarmee de regering in deze zaak is te werk gegaan kan echter niet worden getwijfeld. Op een vraag van mej. Devos, kamerlid, antwoordde de minister van Economische Zaken op 18 april 1972: "Niettegenstaande de beslissingen, zowel in beroep als in cassatie, van de rechtsorganen waarvoor de zaak werd gebracht, doen de interferenties van het nationaal en het communautair recht bepaalde paradoxen ontstaan, waarvoor nog geen oplossing is gevonden. (...)

"Om die reden, en overeenkomstig de wet van 19 maart 1968, werd in die zaak nog geen enkele beslissing tot een financiële regeling genomen. Gelet evenwel op de belangrijkheid van de betrokken bedragen en bij wijze van bewarende maatregel, die geenszins vooruitloopt op enige erkenning van de verplichtingen van de Staat tegenover de N.V. 'Franco-Suisse-Le Ski', bleek het wenselijk op het vlak van de budgettaire techniek de passende kredieten aan te houden".

Uiteindelijk kwam de regering tot de conclusie: Non possumus, de wet laat niet toe.

4. Misschien was, in de zaak, de argumentatie ten gunste van de voorrang van het internationaal recht te uitgebreid. Er wordt immers beweerd: wie te veel bewijst, bewijst niets. Of ten minste, overtuigt niet. Hetgeen op hetzelfde neerkomt.

Dit euvel moet steeds worden vermeden.

Toch lijkt het aangewezen even uit te weiden over bepaalde in de zaak "Le Ski" aangevoerde argumenten, die de regering blijkbaar niet hebben overtuigd.

5. Een eerste argument heeft betrekking op het bestaan zelf van het internationaal recht.

In zijn conclusie vóór het arrest haalt het openbaar ministerie in dit opzicht J. Masquelin aan: "Il ne peut exister valablement et en même temps sur une même matière plusieurs règles contradictoires s'adressant à un même sujet"<sup>7</sup>.

De procureur-generaal W.J. Ganshof van der Meersch had in zijn openingsrede van 2 september 1968 verklaard: "C'est dire que, si le droit international devait ne pas prévaloir sur le droit interne, il ne serait plus"<sup>8</sup>.

In werkelijkheid moet een onderheid worden gemaakt tussen het bestaan van geformuleerde regels, en de toepassing ervan.

<sup>4</sup> *Pas.*, 1970, II, 125.

<sup>5</sup> *Arr. Cass.*, 1971, p. 959 (vertaling); *Pas.*, 1971, I, 886; *J.T.*, 1971, p. 460; *R.W.*, 1971-72, 424.

<sup>6</sup> *J.T.*, 1974, p. 594.

<sup>7</sup> *Vragen en Antwoorden, Kamer*, 1971-72, p. 630 v.

<sup>8</sup> *J.T.*, 1971, p. 464.

<sup>9</sup> *J.T.*, 1968, p. 485 (zie p. 494).

Een rechtsregel bestaat als formule. De toepassing ervan in een bepaald geval kan worden aanvaard of kan worden geweigerd, zonder dat zijn bestaan daardoor in het gedrang komt. Wordt de toepassing geweigerd, omdat bijv. wordt geoordeeld dat de voorkeur moet gaan naar een strijdige regel, dan verhindert zulks geenszins het bestaan van de afgewezen regel als formule.

Dit blijkt zeer duidelijk in het interne recht, waar een regel die in een bepaalde wet voorkomt, strijdig kan zijn met een regel die in een andere wet voorkomt. Er is dan eenvoudig antinomie tussen beide regels. De vraag is dan niet, welke van beide regels niet bestaat. Maar wel welke van beide regels zal worden toegepast.

6. Tweede betwistbaar argument: de rechter heeft tot plicht het verdragsrecht de voorkeur te geven boven het nationale recht; anders zet hij de internationale verantwoordelijkheid van de Staat op het spel<sup>10</sup>.

F. Dumon en F. Rigaux waren van een andere mening: "Les cours et tribunaux sont soumis aux règles de la loi; si le législateur, en édictant une loi, enfreint les obligations internationales de l'Etat, il n'appartient pas au pouvoir judiciaire de s'en faire le censeur et de s'insurger donc contre la loi. C'est le pouvoir législatif qui commet l'infraction internationale en édictant cette loi, et non pas le pouvoir judiciaire, qui l'applique parce qu'il y est constitutionnellement et légalement obligé"<sup>11</sup>.

Volgens deze stelling wordt de internationale verantwoordelijkheid van de Staat uitgelokt door de wetgever die een wet uitvaardigt welke strijdig is met het verdrag. Krachtens de Grondwet is de rechter van zijn kant verplicht de wet toe te passen.

Sedert 1958, het jaar waarin F. Dumon en F. Rigaux hun stelling naar voren brachten, werd de Grondwet evenwel gewijzigd.

In 1970 werd in de Grondwet een nieuw artikel 25bis ingelast. Het beslist: "De uitoefening van bepaalde machten kan door een verdrag of door een wet worden opgedragen aan volkenrechtelijke instellingen".

Dit artikel nu zou volgens I. Verougstraete de principiële voorrang van het internationaal recht boven het nationaal recht impliceren: "La primauté du droit international sur le droit national découle nécessairement du contenu de l'article 25bis. Comment pourrait-on concevoir que les institutions internationales puissent être créées et survivre si les Etats membres peuvent – ad nutum et unilatéralement – ignorer la norme internationale? Le constituant entendait dès lors affirmer que lorsque le législateur décide d'attribuer

des pouvoirs à une institution internationale il ne peut revenir sur cette attribution sans respecter les formes prescrites pour ce retrait".

En de auteur, leidt daaruit af: "Dans les cas – heureusement fort rares – de conflits entre la norme nationale et internationale, l'ordre constitutionnel belge contraint le juge de laisser hors d'application la norme nationale"<sup>12</sup>.

Voorheen had de auteur reeds betoogd: "Il est artificiel de considérer les trois pouvoirs de l'Etat comme parallèles et d'importance égale. Chacun a une tâche spécifique et différente: celle du pouvoir judiciaire est d'harmoniser l'exercice des pouvoirs par une fine hiérarchisation des normes"<sup>13</sup>.

7. Onderzoeken we de eerste bewering, volgens welke de voorrang van het internationaal recht boven het nationaal recht noodzakelijk volgt uit artikel 25bis van de Grondwet.

Om de draagwijdte van dit artikel te bepalen, moet men stellig de voorbereidende teksten van de grondwetsherziening raadplegen. Perin verklaarde immers in de Kamer: "Il ne faut pas que, dans dix ans, dans vingt ans, l'on nous dise que seul le texte compte, que les travaux préparatoires ne sont que des commentaires, que s'ils n'ont pas été fidèles au texte, tant pis pour les commentateurs de l'époque"<sup>14</sup>.

In het verslag aan de Senaat wordt gezegd dat de herziening van de Grondwet betrekking heeft op drie artikelen, die de "internationale" artikelen kunnen heten: artikel 25bis, het herwerkt artikel 68, en artikel 107bis<sup>15</sup>.

Artikel 107bis zou ongetwijfeld de voorrang van het verdragsrecht hebben kunnen verkondigen. Op een gegeven ogenblik heeft Dehousse, verslaggever, de volgende, nochtans beperkende tekst, voorgesteld: "Les cours et tribunaux n'appliqueront les lois et arrêtés qu'autant qu'ils sont conformes aux dispositions directement applicables des traités en vigueur régulièrement publiés, à l'exception de ceux dont les Chambres auraient suspendu l'application en Belgique"<sup>16</sup>.

Dit artikel, dat effectief de voorrang van het verdragsrecht had kunnen opleggen, werd echter nooit aanvaard. Bovendien stond artikel 25bis, dat door I. Verougstraete wordt ingeroepen, totaal onafhankelijk van artikel 107bis.

Aan senator Goffart, die had gezegd dat de drie artikelen "interdépendants" waren, verklaarde Dehousse dat ze zeer verschillende onderwerpen behandelden: "Si vous étiez un peu moins un apprenti dans le domaine des relations internationales, vous sauriez que l'article 68 se rapporte à la conclusion des traités et

<sup>10</sup> Conclusie van het openbaar ministerie vóór het cassatiearrest van 27 mei 1971, *J.T.*, 1971, p. 464 en 467.

<sup>11</sup> "La Cour de justice des Communautés européennes et les juridictions des Etats membres", *Ann. Dr. Sc. Pol.*, 1958, p. 263 v. (zie p. 266).

<sup>12</sup> *J.T.*, 1974, p. 683.

<sup>13</sup> *J.T.*, 1974, p. 547.

<sup>14</sup> *Parl. Hand.*, Kamer, 27 mei 1970, p. 4.

<sup>15</sup> *Parl. Hand.* Senaat, 24 maart 1970, p. 1020.

<sup>16</sup> *J.T.*, 1971, p. 535.

qu'il n'a rien à voir avec le sujet visé par l'article 25bis. Vous sauriez que l'article 107bis, qui a déjà donné lieu à des discussions très approfondies en commission et sur lequel j'établirai prochainement mon rapport vise encore autre chose, à savoir l'application des traités dans le droit belge. Il n'y avait aucune raison, ni scientifique, ni politique, de lier les trois problèmes"<sup>17</sup>.

Artikel 25bis had een eigen voorwerp, volstrekt verschillend van dat van artikel 107bis. De bepaling van artikel 25bis betekent alleen dat een verdrag of een wet de uitoefening van sommige machten kan opdragen aan volkenrechtelijke instellingen, met dien verstande dat het slechts om "bepaalde" machten mag gaan: "(...) de een (de Staat) moet weten wat hij geeft en de ander (de instelling) wat zij krijgt"<sup>18</sup>.

Dat is alles wat in artikel 25bis staat.

De conclusie is derhalve dat de huidige tekst van de Grondwet noch de voorrang van het internationaal recht verkondigt, noch a fortiori de rechter verplicht die voorrang toe te passen.

Volgt die voorrang nu noodzakelijk uit de inhoud van artikel 25bis, zoals I. Verougstraete betoogt?

Als grond voor zijn standpunt voert de auteur aan, dat de internationale instellingen noch kunnen worden geschapen noch kunnen overleven, indien de Lid-Staten ad nutum en eenzijdig de internationale norm mogen negeren.

Daartegen kan men inbrengen dat, de Lid-Staten, als zij het goed vinden zich terug te trekken uit een verdrag houdende oprichting van een internationale instelling, dit op ieder ogenblik kunnen doen, zonder dat iemand bij machte is hun dat te beletten. De mogelijkheid van een terugtrekking ad nutum van de Lid-Staten, verhindert niet dat de instellingen worden opgericht en functioneren.

De mogelijkheid van een niet-eerbiediging van de internationale norm verhindert dus evenmin dat de instellingen worden opgericht en functioneren.

In deze gedachtenorde zij opgemerkt, dat in Duitsland, waar de voorrang van het internationaal recht uitdrukkelijk in de Grondwet is geregeld, de rechtspraak die voorkeur niet toekent aan verdragen waarmee latere wetten strijdig zijn. Dit lijkt in elk geval nog zo te zijn geweest tot 1962<sup>19</sup>.

<sup>17</sup> *Parl. Hand., Senaat*, 24 maart 1970, p. 1031.

<sup>18</sup> *Parl. Besch., Senaat*, 1969-70, nr. 275, verslag, p. 4.

<sup>19</sup> "Enfin, en ce qui concerne le droit constitutionnel allemand, l'article 24 de la loi fondamentale décide que la Fédération peut déléguer par mesure législative des droits de souveraineté à des institutions internationales. L'article 25 dispose que les règles générales du droit des gens font partie intégrante du droit fédéral, qu'elles ont priorité sur les lois et qu'elles produisent directement des droits et obligations pour les habitants du territoire fédéral. Cependant la jurisprudence n'en déduit pas, contrairement à certains auteurs, une prééminence des traités internationaux sur les lois nationales promulguées ultérieurement": aldus de advocaat-generaal Römer in zijn conclusie in de zaak nr. 26-62, in vertaling in *Rec.*, 1963, p. 29 v. (zie p. 45 en 46).

8. De juiste draagwijdte van artikel 25bis van de Grondwet laat toe positie te kiezen ten opzichte van een belangrijke vraag, waarover hier een parenthese.

Het gaat om de vraag welke handelingen van de E.E.G.-organen rechtstreeks toepasselijk zijn in de Lid-Staten.

Artikel 189 van het Verdrag van Rome bepaalt in het eerste lid dat, voor de vervulling van hun taak, de Raad en de Commissie verordeningen en richtlijnen vaststellen en beschikkingen geven.

Het tweede lid bepaalt, dat de verordening rechtstreeks toepasselijk is in elke Lid-Staat.

Er bestaat nu een sterke tendens om de rechtstreekse toepasselijkheid uit te breiden tot de richtlijnen en de beschikkingen<sup>20</sup>.

Als reden wordt aangevoerd, dat het argument a contrario geleverd door het tweede lid van artikel 189, zeer betwistbaar is: "Si, en vertu des dispositions de l'article 189, les règlements sont directement applicables et, par conséquent, par leur nature susceptibles de produire des effets directs, il n'en résulte pas que d'autres catégories d'actes visés par cet article ne peuvent jamais produire des effets analogues".

De vraag is evenwel niet of het argument a contrario opgaat of niet. De vraag is, tot waar de Belgische organen die het Verdrag van Rome hebben ondertekend en goedgekeurd, hebben willen gaan bij de toekenning van bevoegdheden aan de communautaire organen.

Zoals de advocaat-generaal Römer verklaarde: "Les effets d'un traité international dépendent en premier lieu du point de savoir quelle portée juridique ses auteurs ont entendu donner à ses différentes dispositions, si elles ne contiennent que des programmes, des déclarations de volonté, des obligations de faire sur le plan international, ou bien si une partie d'entre elles doit avoir un effet direct sur l'ordre juridique des Etats membres"<sup>21</sup> (cursivering toegevoegd).

Na als instrumenten van de Raad en de Commissie, de verordeningen, richtlijnen en beschikkingen te hebben aangeduid, verklaart artikel 189 van het Verdrag van Rome onmiddellijk dat de verordeningen rechtstreeks toepasselijk zijn in de Lid-Staten.

Waarom zouden de Belgische organen die deze tekst hebben aanvaard, de bedoeling hebben gehad ermee in te stemmen dat ook de richtlijnen en de beschikkingen rechtstreeks toepasselijk zouden zijn, en niet alleen de verordeningen die de tekst vermeldt?

De Belgische Staat die geeft, moet, volgens de voorbereidende teksten van artikel 25bis van de Grondwet, precies weten wat hij geeft. Dat zou zelfs zo zijn

<sup>20</sup> *J.T.*, 1971, p. 468. Voor het verschil tussen "rechtstreeks toepasselijk" en "self-executing", zie R. KOVAR en V. CONSTANTINESCO, "Chron. de jurispr. de la Cour de Just. des Comm. eur.", *Journal du dr. international*, 1974, p. 642 v. (zie p. 658 v.) en de verwijzingen.

<sup>21</sup> Conclusie in de zaak nr. 26-62, in vertaling in *Rec.*, 1963, p. 29 v. (zie p. 36 en 37).

indien die bepaling niet bestond : overdrachten van soevereiniteit bij verdrag gaan normaal niet verder dan de gever heeft gewild. En normaal kan ook niemand beter dan de Belgische Staat zelf uitmaken, wat precies zijn wil is geweest.

Een oplossing die goed is voor de internationale betrekkingen in het algemeen of de E.E.G. in het bijzonder, wordt nog niet door het vigerend recht toegelaten.

Deze waarheid wordt al te vaak uit het oog verloren.

Nochtans is ze ondubbelzinnig aanvaard in de tekst zelf van het Verdrag van Rome.

Artikel 235 bepaalt dat, indien een optreden van de Gemeenschap noodzakelijk blijkt om, in het kader van de gemeenschappelijke markt, een der doelstellingen van de Gemeenschap te verwezenlijken zonder dat dit Verdrag in de daartoe vereiste bevoegdheden voorziet, de Raad met eenparigheid van stemmen op voorstel van de Commissie en na raadpleging van de Vergadering de passende maatregelen neemt.

En voor het geval dat het beoogde doel door deze procedure niet kan worden bereikt, en een wijziging van het Verdrag noodzakelijk schijnt, bepaalt artikel 236 hoe hierbij moet worden te werk gegaan. Het artikel zegt in fine : "De wijzigingen treden in werking nadat zij door alle Lid-Staten *overeenkomstig hun onderscheidene grondwettelijke bepalingen* zijn bekrachtigd" (cursivering toegevoegd).

9. Keren we terug tot de stelling van I. Verougstraete, m.b.t. zijn tweede bewering over de rol van de rechter : de drie machten van de Staat als gelijklopend en gelijkwaardig beschouwen, is kunstmatig ; ieder heeft een specifieke en verschillende opdracht ; die van de rechterlijke macht bestaat erin de uitoefening van de machten te harmoniseren door een fijne indeling van de normen volgens hun belang.

Deze stelling lijkt wel in te houden, dat de rechterlijke macht boven de wetgevende macht is verheven, en zij dus mag beslissen of een wetsregel al dan niet dient te worden toegepast.

De rechtsleer heeft nochtans precies het tegenovergestelde aanvaard.

"La Constitution a fortement marqué la primauté juridique du Pouvoir législatif", leert Wigny<sup>22</sup>.

En Mast schrijft : "Onder de gestelde machten echter, ligt – juridisch althans – de voorrang bij de wetgevende macht waarin de volksvertegenwoordiging, ingevolge het beginsel van de soevereiniteit der Natie, een overwegende plaats inneemt"<sup>23</sup>.

Volgens het Decreet van 20 juli 1831, zweert de rechter getrouwheid aan de Koning en gehoorzaam-

heid aan de Grondwet en aan de wetten van het Belgische volk, terwijl het parlamentslid zweert de Grondwet, niet de rechtspraak, na te leven.

10. Om te eindigen, nog een paar woorden over de rechterlijke controle van de grondwettelijkheid van de wetten, een probleem dat, zoals werd vermeld (supra, nr. 1), een factor rijker werd aan de problematische voorrang van het verdragsrecht boven het interne recht.

"Is het aannemelijk en in overeenstemming met de noodzakelijke logica van het recht, dat het individu dat zich over schending van een van zijn rechten klaagt, zijn toevlucht moet nemen tot de omweg van de internationale procedure, terwijl de Grondwet hem hetzelfde recht waarborgt, maar de rechter hem de vrijwaring daarvan in rechte niet kan verzekeren?". Aldus in de conclusie van het openbaar ministerie voor het arrest van het Hof van Cassatie van 3 mei 1974<sup>24</sup>.

Dient echter, in het licht van de zaak "Le Ski", de vraag niet te worden omgekeerd, en geformuleerd als volgt : is het aanvaardbaar en in overeenstemming met de noodzakelijke logica van het recht, dat een persoon via de internationale procedure een oplossing zou kunnen bekomen waarin ook de Grondwet voorziet, maar die de nationale wet uitdrukkelijk verbiedt ?

Het openbaar ministerie haalt overigens andere redenen aan om de rechterlijke controle van de grondwettelijkheid van de wetten te rechtvaardigen. O.m. citeert het de Brouckère en Tielemans : "S'il y a entre la Constitution et la loi une opposition si directe qu'il est impossible de les concilier par une interprétation raisonnable, c'est encore à la Constitution que le juge doit donner la préférence (...)". Deze auteurs schrijven, aldus het openbaar ministerie "met het bijzondere gezag dat zij ontleen aan hun lidmaatschap van de Commissie door het Voorlopig Bewind ingesteld om het ontwerp van Grondwet op te stellen".

Naast deze leden van de Commissie dienen evenwel ook inzonderheid de Gerlache en Van Meenen te worden vermeld, die eveneens aan de voorbereiding van de Grondwet hadden deelgenomen. In een reeks arresten heeft het Hof van Cassatie zonder veel motivering de rechterlijke controle van de grondwettelijkheid van de wetten afgewezen. "Il semble, schrijft P.E. Trousse, que l'on doive attribuer cette sobriété au fait que la Cour de cassation était, lors de son premier arrêt (van 1849), composée de six membres qui avaient participé aux travaux du Congrès national, dont son premier président, DE GERLACHE, et son président, VAN MEENEN, qui présidait la seconde chambre, auteur de l'arrêt de 1849"<sup>25</sup>.

<sup>22</sup> *Droit constitutionnel*, d. 2, Brussel, 1952, nr. 419.

<sup>23</sup> *Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht*, Gent, 1972, nr. 62.

<sup>24</sup> *R.W.*, 1974-75, 87.

<sup>25</sup> In "Actualité du contrôle juridictionnel des lois", Brussel 1973, p. 299 v. (zie p. 300).

Hoe dan ook, P. De Visscher, voorstander van een controle op de constitutionnalité van de wetten, meent dat het Nationaal Congres de bedoeling had die controle aan de rechterlijk macht te ontzeggen: "Compte tenu de l'ensemble des éléments d'ordre historique, politique et juridique qui forment l'infrastructure de notre régime constitutionnel, je crois en effet que c'est consciemment que le Congrès national s'est abstenu d'investir le pouvoir judiciaire de la compétence de contrôler la conformité des lois à la norme constitutionnelle"<sup>26</sup>.

11. *Besluit*.—In de huidige stand van de internationale betrekkingen is vooral zin voor realisme geboden.

Realisten worden weliswaar door sommigen voor droogstoppels versleten. "Les réalistes sont les éternels provinciaux de l'esprit humain. Ils ont raison comme le fossoyeur a raison. Ils ont beau fouetter leurs rosses noires, ils n'arriveront jamais qu'au cimetière"<sup>27</sup>.

Niettemin, in de harde werkelijkheid die deze tijden kenmerkt, doet men er goed aan zijn mogelijkheden af te meten, en na te gaan wat wel en wat niet kan worden verwezenlijkt.

Amerika, het land van de onbegrensde mogelijkheden en de rough riders, is het zelf gaan inzien. Kissingers eeuwige glimlach is achterwege gebleven bij zware zorgen: oorlog en vrede, voedselvoorziening en energie. Aan de *New York Times* gaf de minister in 1974 als zijn mening te kennen dat, als men zich niet bewust wordt van de wederzijdse afhankelijkheid van

Amerika en Europa, de westerse beschaving vrijwel zeker zal tenietgaan. Om de ondergang te vermijden acht hij vooral een verenigd Europa noodzakelijk<sup>28</sup>.

Maar wat zijn de vooruitzichten op dit gebied? Na een "Europe des patries", spreekt men, precies, van een "Europe des possibilités". Wigny had er reeds op gewezen: "Non seulement le patriotisme, mais la conscience de notre richesse humaine se révoltent en pensant qu'on songerait à pétrir dans un même moule un Français, un Allemand, un Italien et un Bénéluxien pour en tirer un être nouveau sans mémoire et sans originalité"<sup>29</sup>.

Een Europa der mogelijkheden is altijd beter dan niets, al zal het wellicht niet aan de verwachtingen beantwoorden.

Van het internationale recht in het algemeen, en het Europese recht in het bijzonder, mag ook niet het onmogelijke worden verwacht.

Indien de Belgische regering meent dat de wet onschendbaar moet blijven, en de internationale instellingen de nodige macht blijven ontberen om hun wil aan de Staten op te dringen, dan lijkt het gewenst dat de rechters daarmee rekening houden. Zoals men leest in het blad *Europe*, ongetwijfeld Europe-minded bij uitstek: "On ne peut pas admettre qu'il y ait simultanément un vide de pouvoir communautaire et un vide de pouvoir national"<sup>30</sup>.

Het Hof van Beroep te Brussel, in zijn vermeld arrest van 15 januari 1973 (supra, nr. 1), toont in elk geval dat het begrip heeft voor het overwegend belang van de Grondwet en de wet, wanneer er sprake is van de toepassing van het internationaal recht.

N.J. BRICOUT

<sup>26</sup> "Réflexions sur le contrôle de la constitutionnalité des lois en Belgique", *Ann. Dr. Sc. Pol.*, 1969, p. 349 v. (zie p. 350).

<sup>27</sup> Castex, volgens de h. Goffart, *Parl. Hand., Senaat*, 24 maart 1970, p. 1023.

<sup>28</sup> *Der Spiegel*, nr. 43/1974, p. 120 v.

<sup>29</sup> *Propos constitutionnels*, Brussel, 1963, p. 101.

<sup>30</sup> Nr. van 17 juli 1974.

## RECHTSPRAAK

### HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 4 DECEMBER 1974

Voorzitter: de h. Naulaerts

Raadsheer-verslaggever: de h. de Vreese

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaat: mr. R. Philips

1. Bescherming van het loon—Loon—Begrip—Opzeggingsvergoeding—2. Arbeidsovereenkomst bedienden—Onregelmatige beëindiging—Opzeggingsvergoeding—Rente van rechtswege.

1. Luidens art. 2, lid 1, 3°, van de Loonwet wordt onder loon verstaan de in geld waardeerbare voordelen waarop de werknemer ingevolge zijn dienstbetrekking recht heeft ten laste van de werkgever.

Hiermee worden niet alleen de voordelen bedoeld die in verband staan met de uitvoering, maar ook die welke in verband met de beëindiging of de schorsing van de dienstbetrekking worden verleend, dus ook de opzeggingsvergoedingen.

2. Art. 10 van de Loonwet, naar luid waarvan voor het "loon" van rechtswege interest is verschuldigd met ingang van het tijdstip waarop het eisbaar wordt, is ook op de opzeggingsvergoeding toepasselijk.



V.Z.W. Sociale Dienst van het Vlaams Economisch  
Verbond t/ Vinck

Gelet op het bestreden arrest, op 10 september 1973  
door het Arbeidshof te Brussel, afdeling Antwerpen, ge-  
wezen ;

Over het eerste middel, (...)

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van  
de artikelen 2, 10 van de wet van 12 april 1965 betref-  
fende de bescherming van het loon, 20 van de wetten  
betreffende het bediendencontract, gecoördineerd bij ko-  
ninklijk besluit van 20 juli 1955 (gezegd artikel 20 ge-  
wijzigd door artikel 49 van de wet van 21 november  
1969) en 1146 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest eiseres veroordeelt tot betaling van  
de wettelijke interesten op de aan verweerster toegekende  
schadevergoeding vanaf de datum van de beëindiging  
van de arbeidsovereenkomst, dit is vanaf 7 augustus  
1972, om de redenen dat luidens artikel 10 van de wet  
van 12 april 1965 het loon van rechtswege interesten  
voortbrengt vanaf de eisbaarheid, dat luidens artikel 2  
van dezelfde wet als loon worden beschouwd alle in geld  
waardeerbare voordelen waarop de werknemer lastens de  
werkgever recht heeft ingevolge zijn dienstbetrekking en  
dat de vergoeding wegens contractbreuk van gezegde  
voordelen deel uitmaakt,

terwijl, luidens het bij artikel 1146 van het Burgerlijk  
Wetboek bekrachtigd algemeen rechtsprincipe schadever-  
goeding eerst dan verschuldigd is wanneer de schulde-  
naar in mora werd gesteld zijn verbintenis na te komen ;  
artikel 10 van de wet van 12 april 1965 hierop een af-  
wijkende bepaling uitmaakt en derhalve strikt dient te  
worden uitgelegd ; deze bepaling alleen het loon be-  
doelt dat verschuldigd is gedurende de periode dat de ar-  
beidsovereenkomst van kracht is en de werknemer hier-  
door in een toestand van ondergeschiktheid wordt ge-  
steld :

Overwegende dat luidens artikel 2, lid 1, 3°, van voor-  
melde wet van 12 april 1965, onder loon wordt verstaan  
de in geld waardeerbare voordelen waarop de werkne-  
mer ingevolge zijn dienstbetrekking recht heeft ten laste  
van de werkgever ;

Dat uit de voorbereiding van die wet blijkt dat met de  
woorden "voordelen waarop de werknemer ingevolge  
zijn dienstbetrekking recht heeft" niet alleen de voorde-  
len zijn bedoeld die in verband staan met de uitvoering,  
maar ook die welke in verband met de beëindiging of de  
schorsing van de dienstbetrekking worden verleend, dus  
ook de opzeggingsvergoedingen ;

Overwegende dat luidens artikel 10 van diezelfde wet,  
voor het "loon" van rechtswege interest is verschuldigd  
met ingang van het tijdstip waarop het eisbaar wordt ;

Overwegende dat het arrest, door te oordelen dat ar-  
tikel 10 ook op de opzeggingsvergoeding toepasselijk is,  
een juiste toepassing van de in het middel aangehaalde  
wetsbepalingen maakt ;

Dat het middel naar recht faalt ;

*Om die redenen,*

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiseres in de kosten.

NOOT—Het eerste middel van eiseres in cassatie betrof de  
kwestie of de opzeggingsvergoeding eveneens het dubbel vakan-  
tiegeld omvat. Het Hof van Cassatie bevestigde dienaangaande  
de jurisprudentie van zijn arrest van 22 mei 1974, R.W., 1974-  
75, 1243.

## HOF VAN CASSATIE

3<sup>e</sup> KAMER — 18 DECEMBER 1974

Voorzitter : de h. Naulaerts

Raadsheer-verslaggever : de h. Janssens

Advocaat-generaal : de h. Lenaerts

Advocaten : mrs. Houtekier en Simont

**Jaarlijkse vakantie—Bedienden—Vakantiegeld—  
Loon voor overwerk—Afhankelijkheid van de omvang  
der arbeidsprestatie—Berekening van het vakantie-  
geld.**

*Voor de berekening van het aan een bediende toeko-  
mende vakantiegeld komt elk voor overwerk betaald loon  
in aanmerking, ongeacht of de overuren al dan niet tot  
de normale tewerkstellingsvoorwaarden van de bediende  
behoren.*

*Wanneer het loon voor overwerk afhankelijk is van  
de omvang van de arbeidsprestatie, is het veranderlijk  
loon in de zin van art. 39 van het K.B. van 30 maart  
1967. In dat geval dient het vakantiegeld van de bedien-  
de berekend te worden met inachtneming van bedoeld  
loon dat genoten werd gedurende de periode van twaalf  
maanden die de maand waarin de vakantie genomen  
wordt, voorafgaat.*

N.V. Metaalfabrieken Hoboken-Overpelt t/ Verbakel

Gelet op het bestreden arrest, op 29 oktober 1973  
door het Arbeidshof te Luik, afdeling Hasselt, gewezen ;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van  
de artikelen 38 en 39 van het koninklijk besluit van 30  
maart 1967 tot bepaling van de algemene uitvoeringsmo-  
daliteiten van de wetten betreffende de jaarlijkse vakan-  
tie der loonarbeiders, gewijzigd bij koninklijk besluit van  
2 april 1970, 4, 5, 6, 8, 9, 10 en 21 van de wet van 15  
juli 1964 betreffende de arbeidsduur in de openbare en  
particuliere sector van 's Lands bedrijfsleven,

doordat het arrest eiseres veroordeelt om aan verweer-  
der een bedrag te betalen van 3.998 frank als vakantie-  
geld op gepresteerde overuren om de reden : dat er va-  
kantiegeld moet betaald worden op alle welkdadige over-  
uren, ook die welke niet behoren tot het normale tewerk-  
stellingsregime van verweerder, en de voorbeelden van  
veranderlijk loon slechts exemplatief zijn ; dat het be-  
grip maandloon niet samenvalt met het gestipuleerd  
loon ; dat, wat de berekeningswijze van het vakantiegeld  
op overuren betreft, in geen geval de stelling van eiseres  
kan worden gevolgd, waarbij wordt voorgehouden dat  
alleen in aanmerking zouden genomen worden de over-  
uren gepresteerd in de maand van de hoofdvakantie en  
niet die gepresteerd in de elf overige maanden ; dat im-  
mers geen enkele bepaling toelaat voor de vakantierege-  
ling de overuren aan een verschillende regeling te on-  
derwerpen ; dat ten deze het effectief uitbetaalde loon

deels veranderlijk is, zodat het aangewezen voorkomt voor de berekening van het vakantiegeld te verwijzen naar artikel 39, lid 4, van het koninklijk besluit van 30 maart 1967,

terwijl, eerste onderdeel, er geen vakantiegeld verschuldigd is op de aan verweerder betaalde overuren, daar hij een vaste wedde genoot en de gepresteerde overuren niet behoorden tot zijn normale tewerkstellingsvoorwaarden en deze betaalde overuren niet het karakter hebben van provisies, premiën, percenten, kortingen of dergelijke, zodat de wedde van verweerder niet kan beschouwd worden als gedeeltelijk veranderlijk (schending van de artikelen 39 van het koninklijk besluit van 30 maart 1967, 4, 5, 6, 8, 9, 10 en 21 van de wet van 15 juli 1964);

tweede onderdeel, in elk geval eiseres slechts gehouden is vakantiegeld te betalen op de normale in de overeenkomst bepaalde bezoldiging en een toeslag berekend op 1/16 van de brutowedde der maand waarin de vakantie ingaat, zodat het arrest ten onrechte met de over het gehele refertejaar gepresteerde overuren rekening gehouden heeft (schending van artikel 38 van het koninklijk besluit van 30 maart 1967):

Overwegende dat elk voor overwerk betaald loon in aanmerking komt voor de berekening van het aan een bediende toekomende vakantiegeld;

Overwegende dat, wanneer het loon voor overwerk afhankelijk is van de omvang van de arbeidsprestatie, dit loon veranderlijk loon is in de zin van artikel 39 van het koninklijk besluit van 30 maart 1967; dat het vakantiegeld van de bediende derhalve moet worden berekend met inachtneming van genoemd loon dat gedurende de in dit artikel bedoelde periode van twaalf maanden werd genoten;

Dat het middel naar recht faalt;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van artikel 97 van de Grondwet,

doordat het arrest eiseres veroordeelt om aan verweerder een bedrag te betalen van 3.998 frank als vakantiegeld op de gepresteerde overuren om de door de eerste rechter aangehaalde redenen en ook om de reden dat het normaal tewerkstellingsregime van verweerder in overuren voorzag, zodat op deze overuren vakantiegeld verschuldigd is,

terwijl de eerste rechter, wiens motieven het arrest als uitdrukkelijk herhaald beschouwt en die eveneens eiseres tot betaling van vakantiegeld op de overuren veroordeelt had, echter de stelling van eiseres had aanvaard volgens welke de kwestieuze overuren geenszins deel uitmaakten van de normale tewerkstelling van verweerder, zodat eiseres veroordeeld is tot betaling van vakantiegeld op overuren die beschouwd worden tegelijk als wel en niet deel uitmakende van de normale tewerkstellingsvoorwaarden van verweerder en het arrest derhalve berust op tegenstrijdige motieven;

Overwegende dat, nu uit het antwoord op het tweede middel volgt dat loon voor overwerk voor de berekening van het vakantiegeld in aanmerking komt, ongeacht of de overuren al dan niet tot de "normale tewerkstellingsvoorwaarden" van de bediende behoren, de aangeklaagde tegenstrijdigheid in de redengeving geen invloed op de wettigheid van de beslissing heeft;

Dat het middel bij gebrek aan belang niet ontvanke-lijk is;

*Om die redenen,*

Verwerpt de voorziening;

Veroordeelt eiseres in de kosten.

## HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 10 FEBRUARI 1975

Voorzitter: ridder Rutsaert

Raadsheer-rapporteur: de h. de Vreese

Eerste advocaat-generaal: de h. Dumon

Advocaat: mr. A. Houtekier

**Hoven en rechtbanken—Verbod uitspraak te doen over wat niet gevraagd is—Hoger beroep—Devolutie.**

*Hoewel hoger beroep tegen een eindvonnis of tegen een vonnis alvorens recht te doen het geschil zelf bij de rechter in hoger beroep aanhangig maakt, mag de rechter in hoger beroep nochtans niet meer toekennen dan wat hem ingevolge het hoger beroep of het incidenteel beroep door de partijen is gevraagd.*

Hofkens t/ Vranckx

Gelet op het bestreden vonnis, op 5 februari 1974 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde:

Over het middel afgeleid uit schending van de artikelen 577, lid 1, 616, 1054, 1056, 4°, 1068, lid 1, 1071, 1072 en 1138, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het vonnis het door eiser ingestelde hoger beroep ontvankelijk verklaart en rechtdoende bij toepassing van artikel 1068, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, hem veroordeelt om aan verweerder vanaf 1 april 1973 een maandelijks onderhoudsgeld van 20.000 frank te betalen;

terwijl eerste onderdeel, het beroepen vonnis eiser veroordeelt tot betaling van een onderhoudsgeld van 20.000 frank gedurende de maanden april, mei en juni 1973 en de zaak voor verdere behandeling uitgesteld heeft; eiser hoofdberoep heeft aangetekend strekkende tot afwijzing van de oorspronkelijke vordering van verweerder en deze laatste in conclusie geen incidenteel beroep heeft ingesteld, zodat het bestreden vonnis ten onrechte eiser veroordeelt tot betaling van een maandelijks onderhoudsgeld van 20.000 frank vanaf 1 april 1973, zonder beperking van termijn en zich alsoz uitspreekt over een punt dat niet gevraagd werd (schending van de artikelen 577, lid 1, 616, 1054, 1056, 4°, 1071 en 1138, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek);

tweede onderdeel, het feit dat het hoger beroep tegen het vonnis van de vrederechter het geschil zelf bij de rechtbank van eerste aanleg aanhangig maakte en de rechter van de grond van de betwisting kennis neemt, niet inhoudt dat de rechter meer mag toekennen dan hetgeen door partijen gevorderd wordt, zodanig dat, door het beroepen vonnis te wijzigen op een punt waarop het door verweerder niet bestreden werd, namelijk de toekenning van het onderhoudsgeld gedurende slechts drie

maanden, de rechter in hoger beroep, uitspraak doet over een geschil dat hem niet was onderworpen en meer dan het gevraagde toekent (schending van de artikelen 1054, 1056, 4°, 1068, lid 1, 1071, 1072 en 1138, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek) :

Overwegende dat het beroepen vonnis eiser veroordeelde tot betaling van een uitkering tot onderhoud van 20.000 frank voor elk van de maanden april, mei en juni 1973 en de zaak voor verdere behandeling uitstelde "in afwachting dat de partijen boekhoudkundige gegevens voorleggen die een beter inzicht geven in hun geldelijke toestand" ;

Overwegende dat eisers hoger beroep strekte tot afwijzing van de vraag tot onderhoudsgeld, terwijl verweerster geen incidenteel beroep instelde ;

Overwegende dat het vonnis, door, bij ontstentenis van daartoe strekkend hoger beroep of incidenteel beroep, eiser te veroordelen tot een maandelijks uitkering van 20.000 frank "met ingang van april 1973", dit is zonder beperking tot de maanden april, mei en juni 1973, uitspraak doet over iets dat niet werd gevraagd ;

Overwegende dat, indien, ingevolge artikel 1068, lid 1, van het Gerechtelijk Wetboek, hoger beroep tegen een eindvonnis of tegen een vonnis alvorens recht te doen het geschil zelf bij de rechter in hoger beroep aanhangig maakt, de rechter in hoger beroep nochtans niet méér mag toekennen dan wat hem ingevolge het hoger beroep of het incidenteel beroep door de partijen is gevraagd ;

Dat het middel gegrond is ;

*Om die redenen,*

Vernietigt het bestreden vonnis, doch alleen in zoverre de uitkering tot onderhoud boven de maanden april, mei en juni 1973 werd toegekend en in zoverre het uitspraak doet over de kosten ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing ;

Houdt de kosten aan opdat erover door de feitenrechter zou worden beslist ;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar de Rechtbank van eerste aanleg te Gent, zitting houdend in hoger beroep.

## RAAD VAN STATE

4e KAMER - 4 JUNI 1974

Kamervoorzitter : de h. A. Mast

Staatsraden : de hh. Vermeulen en Baeteman

Eerste Auditeur : F. Debaedts

1. Raad van State—Rechtspleging—a) Gedingvoerende partij—b) Belang—2. Gebruik der talen in bestuurszaken—Brussel-Hoofdstad—Lokettenregeling.

1. a) Terecht wordt steeds de gemeente als rechtspersoon, en het schepencollege als procesvertegenwoordiger van die rechtspersoon, als verwerende partij betrokken in een annulatieberoep, aanhangig gemaakt bij de Raad van State, indien het beroep gericht is tegen een bestuurshandeling welke van enig orgaan van de gemeente uitgaat. Ook de burgemeester kan nog als verwerende partij optreden, doch slechts als de bestreden bestuurshandeling

behoort tot die welke de burgemeester op eigen gezag kan verrichten. Een schepen, belast met de dienst bevolkingsregisters mist de bevoegdheid om de dienst bevolkingsregisters op eigen gezag te organiseren of te reorganiseren, aangezien die bevoegdheid uitsluitend aan het college van burgemeester en schepenen als dusdanig toekomt.

b) Het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel heeft geen kwaliteit om voor de Raad van State op te treden ter verdediging van de belangen van de nederlandssprekende geadministreerden welke zich tot de dienst "Bevolkingsregisters" van Schaarbeek moeten wenden.

2. Een maatregel van inwendige werkverdeling houdt op van zuiver inwendig bestuur te zijn indien de maatregel een effect heeft op de statutaire positie van een personeelslid of indien de rechtspositie van een geadministreerde tegenover het bestuur erdoor wordt gewijzigd, in die laatste hypothese begrepen zijnde de vormen die aan een geadministreerde worden opgelegd om een zaak bij het bestuur aanhangig te maken.

Uit artikel 21, § 5, zoals uit vele andere van de bij K.B. van 18 juli 1966 gecoördineerde wetten op het gebruik der talen in bestuurszaken, moet worden afgeleid dat in de lokale diensten van Brussel-Hoofdstad de overheid verplicht is om de nederlandssprekende geadministreerde op gelijke voet te behandelen met de franssprekende en hem, zonder enige discriminatie, dezelfde diensten en faciliteiten te verlenen. § 5 van artikel 21 doet evenwel nog iets meer, met name bepalen hoe de wetgever die gelijke behandeling in een bepaalde hypothese precies heeft gezien, de hypothese nl. dat de geadministreerde zich in persoon wendt tot een dienst die in een openbaar lokaal is ondergebracht om direct ten dienste te staan van het publiek. In die hypothese bestaat de gelijke, non-discriminatoire behandeling erin, niet dat de nederlandssprekenden naar aparte loketten zouden verwezen worden, maar dat zij zich tot iedere bediende die ten dienste van het publiek gesteld is, kunnen wenden en door hem in het Nederlands kunnen worden te woord gestaan en in die taal kunnen worden bediend. Die visie van de wetgever is uitdrukkelijk onder woorden gebracht tijdens de parlementaire voorbereiding van de Wet van 2 september 1963, maar is ook in de tekst van artikel 21, § 5 begrepen.

De bestreden bestuursbehandeling heeft duidelijk als strekking de nederlandssprekende geadministreerden te behandelen als een minderheidsgroep die geen aanspraak op gelijke behandeling kan maken : de bestreden maatregel verschijnt als een maatregel die op eigen kracht een eigen regeling geeft aan de verhouding van de geadministreerde tot het gemeentebestuur.

Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel t/  
de Gemeente Schaarbeek  
Arrest nr. 16.454

Gezien het verzoekschrift dat de vereniging zonder winstoogmerk "Het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel" (V.V.O.) op 1 oktober 1971 heeft ingediend om de vernietiging te vorderen van een beslissing van 1 september 1971 waarbij een van de schepenen van de gemeente Schaarbeek, degene namelijk die als gedelegeerd ambtenaar van de burgerlijke stand ook de leiding waar-

neemt van de dienst bevolkingsregisters, de organisatie van die laatste dienst wijzigt in die zin dat de Belgische geadministreerden, welke zich in het voor het publiek opengesteld dienstlokaal in persoon tot die dienst wenden en dat doen in het Nederlands, niet langer, zoals voordien, terecht kunnen bij ieder van de zeven, voor een of meer verrichtingen gespecialiseerde loketten, maar voortaan voor alle verrichtingen verwezen worden naar een enkel loket, terwijl de zes andere loketten gespecialiseerd blijven maar uitsluitend bestemd zijn om de franssprekende geadministreerden te bedienen ;  
(...)

Overwegende dat de verwerende partij het beroep niet ontvankelijk acht op grond van drie excepties, die zij in een bepaalde orde doet gelden ; dat zij in de eerste exceptie stelt dat de schepen, die de leiding van de dienst bevolkingsregisters waarneemt, op eigen gezag is opgetreden, zodat de verzoekende partij alleen die schepen als zodanig had moeten aanwijzen als verwerende partij en alleen hem als zodanig in onderhavig geding had moeten betrekken, en niet de gemeente Schaarbeek, voor wie het college van burgemeester en schepenen moet optreden ; dat het college bovendien doet gelden dat het geen aandeel heeft gehad bij het nemen van de bestreden beslissing en dus niet dient betrokken te worden in een proces tegen die beslissing ; dat het college, optredend als verwerende partij, dan als besluit stelt dat het beroep niet ontvankelijk is omdat de verzoekende partij een verkeerde overheid als verwerende partij bij de zaak betrokken heeft ;

Overwegende dat de gemeente als rechtspersoon – en het schepencollege als procesvertegenwoordiger van die rechtspersoon – steeds terecht als verwerende partij in een annulatieberoep, aanhangig gemaakt bij de Raad van State, betrokken wordt, indien het beroep gericht is tegen een bestuurshandeling welke van enig orgaan van de gemeente uitgaat ; dat weliswaar ook de burgemeester nog als verwerende partij kan optreden, doch enkel als de bestreden bestuurshandeling behoort tot degene welke de burgemeester op eigen gezag kan verrichten ; dat de door dit beroep aangevochten beslissing weliswaar ook alleen door de schepen, speciaal belast met de dienst bevolkingsregisters, blijkt genomen te zijn, maar dat die schepen geen bevoegdheid vindt noch in de gemeentewet, noch in de algemene onderrichtingen van 1 december 1971 gegeven door de Minister van Binnenlandse Zaken in verband met het houden van de bevolkingsregisters, om de dienst bevolkingsregisters op eigen gezag te organiseren of te reorganiseren, aangezien die bevoegdheid uitsluitend aan het college van burgemeester en schepenen als dusdanig toekomt ; dat de gemeente Schaarbeek derhalve terecht als verwerende partij werd aangeduid en het schepencollege terecht als procesvertegenwoordiger van de gemeente optreedt ; dat de eerste exceptie moet worden afgewezen ;

Overwegende dat de verwerende partij een tweede exceptie van niet-ontvankelijkheid aanvoert, stellende dat de bestreden bestuurshandeling geen vernietigbare beslissing is, aangezien ze blijkbaar uitsluitend de inwendige organisatie van een dienst betreft, meer bepaald de inwendige werkverdeling, en zij derhalve, als maatregel van inwendig bestuur, geen rechtsgevolgen heeft en dus ook niet grievend kan zijn ;

Overwegende dat een maatregel van loutere inwendige

werkverdeling inderdaad geen bestuurshandeling is die ontvankelijk voor de Raad van State bij wege van een annulatieberoep bestreden kan worden ; dat een maatregel van inwendige werkverdeling evenwel ophoudt zuiver inwendig bestuur te zijn, indien de maatregel een effect heeft op de statutaire positie van een personeelslid of indien de rechtspositie van een geadministreerde tegenover het bestuur erdoor wordt gewijzigd, in die laatste hypothese begrepen zijnde de vormen die aan een geadministreerde worden opgelegd om een zaak bij het bestuur aanhangig te maken ;

Overwegende dat de bestreden bestuurshandeling niet als voorwerp heeft rechten of verplichtingen welke krachtens enige wet of reglement aan de personeelsleden als persoon toekomen, te verminderen of te verzwaren ; dat de verzoekende partij ook niet duidelijk heeft gemaakt hoe de maatregel personeelsleden in de dienst zwaarder zou kunnen belasten of hun voordelen zou kunnen ontnemen, of zelfs indirect een nadelig effect op hun situatie zou kunnen hebben ;

Overwegende dat het evenwel direct duidelijk is dat de bestuurshandeling tot vaststelling van de bestreden nieuwe werkverdeling tegelijk als voorwerp heeft de verhouding van de geadministreerde tegenover het bestuur te bepalen, meer bepaald door vast te stellen hoe de geadministreerde die het Nederlands in zijn betrekkingen met het gemeentebestuur van Schaarbeek wenst te gebruiken, dat kan en moet doen ; dat de bestuursoverheid die een dergelijke maatregel tot vaststelling van de verhouding bestuur/bestuurde neemt, slechts kan staande houden dat die maatregel geen rechtseffecten heeft en daarom niet ontvankelijk voor de Raad van State kan worden aangevochten, indien de overheid door die maatregel niets anders doet dan te bevestigen wat reeds uit een vooraf gegeven wets- of verordeningbepaling voortvloeit ; dat de verwerende partij inderdaad stelt dat de bestreden maatregel niets wijzigt aan de rechten welke een geadministreerde, die het Nederlands wenst te gebruiken in zijn betrekkingen met de dienst bevolkingsregisters, kan afleiden uit artikel 21, § 5, van de bij Koninklijk Besluit van 18 juli 1966 gecoördineerde wetten op het gebruik der talen in bestuurszaken, paragraaf die op de plaatselijke diensten, gevestigd in Brussel-Hoofdstad, betrekking heeft en die luidt als volgt : "Onverminderd voorgaande bepalingen kan niemand benoemd of bevorderd worden tot een ambt of betrekking, waarvan de titularis omgang heeft met het publiek, indien hij er niet mondeling van laat blijken door een aanvullend examengedeelte of door een bijzonder examen, dat hij een aan de aard van de waar te nemen functie aangepaste voldoende of elementaire kennis bezit van de tweede taal" ; dat de verwerende partij toegeeft dat die paragraaf de overheid inderdaad verplicht voldoening te geven aan de geadministreerde die verkiest in een plaatselijke dienst van Brussel-Hoofdstad in het Nederlands te woord te worden gestaan, maar dat de verwerende partij stelt dat aan die geadministreerde die voldoening volledig gegeven wordt als hem een apart loket aangewezen wordt dat speciaal voor de nederlandssprekenden is voorbehouden ; dat de verwerende partij verder betoogt dat de bestreden maatregel precies dat doet, en dat die apartheid de nederlandssprekende geadministreerden overigens in genendele benadeelt ; dat de aangevoerde exceptie het nodig maakt na te gaan of de bestreden beslissing

inderdaad met het voorschrift, opgenomen in artikel 21, § 5, overeenstemt ;

Overwegende dat uit artikel 21, § 5 – zoals uit vele andere – moet worden afgeleid dat in de lokale diensten van Brussel-Hoofdstad de overheid verplicht is om de nederlandssprekende geadministreerde op gelijke voet te behandelen met de franssprekende en hem, zonder enige discriminatie, dezelfde diensten en faciliteiten te verlenen ; dat § 5 van artikel 21 evenwel nog iets meer doet, met name bepalen hoe de wetgever die gelijke behandeling in een bepaalde hypothese precies heeft gezien, de hypothese namelijk dat de geadministreerde zich in persoon wendt tot een dienst die in een openbaar lokaal is ondergebracht om direct ten dienste te staan van het publiek ; dat in die hypothese de gelijke, non-discriminatoire behandeling erin bestaat, niet dat de Nederlandssprekenden naar aparte loketten zouden verwezen worden, maar dat zij zich tot iedere bediende die ten dienste van het publiek gesteld is, kunnen wenden en door hem in het Nederlands kunnen worden te woord gestaan en in die taal kunnen worden bediend ; dat die visie van de wetgever uitdrukkelijk onder woorden is gebracht tijdens de parlementaire voorbereiding van de Wet van 2 september 1963, maar ook in de tekst van artikel 21, § 5, begrepen is ; dat het opleggen van de kennis van de andere bestuurstaal dan degene die de hoofdtal van de lokale ambtenaar achter het loket is, enkel zin heeft in een organisatie waarin ieder ambtenaar door ieder geadministreerde kan worden aangesproken, onverschillig of dat in het Nederlands of in het Frans gebeurt terwijl die eis van taalkennis bij de lokale ambtenaar geen zin heeft indien de tweetaligheid van de voor het publiek bestemde dienst mag verzekerd worden door van die dienst een of enkele ambtenaren af te splitsen tot een apart bestuurs-onderdeel, waar de nederlandssprekenden naar verwezen worden ; dat een dergelijke apartheid welke aan de nederlandssprekende geadministreerde wordt opgelegd, niet met artikel 25, § 5, en met de algemene bedoeling van het hoofdstuk van de taalwet gewijd aan Brussel-Hoofdstad strookt, niet alleen omdat de nederlandssprekende geadministreerde daardoor bepaalde faciliteiten bij het afdoen van zijn zaken met het bestuur kan verliezen, maar ook omdat de hele regeling opgenomen in het hoofdstuk van de taalwetgeving gewijd aan Brussel-Hoofdstad en speciaal in artikel 21, § 5, erop gericht is, de gelijke waardigheid van beide taalgemeenschappen te bevestigen en te voorkomen dat de nederlandssprekende particulier in het principieel tweetalig gebied door de lokale besturen als een burger van tweede rang zou worden behandeld ; dat de bestreden bestuurshandeling integendeel duidelijk als strekking heeft de nederlandssprekende geadministreerden te behandelen als een minderheids-groep die geen aanspraak op gelijke behandeling kan maken ; dat in die mate de bestreden bestuurshandeling onverenigbaar blijkt te zijn met de tekst waarop de verwerende partij zich beroept, met name artikel 21, § 5, dat een gelijke behandeling van gelijkwaardige burgers op een wel bepaalde wijze wil waarborgen ; dat de afwijking, die de bestreden maatregel ten aanzien van artikel 21, § 5, betekent, medebrengt dat de bestreden bestuurshandeling, ook al doet zij zich voor als een maatregel van inwendige werkverdeling, niet verschijnt als een regeling die eenvoudig een vooraf gegeven wettelijke regeling overneemt en bevestigt, maar als een maatregel die

uit eigen kracht een eigen regeling geeft aan de verhouding van de geadministreerde tot het gemeentebestuur van Schaarbeek met betrekking tot de werking van de dienst bevolkingsregisters ; dat de bestreden bestuurshandeling derhalve wel rechtsgevolgen heeft en dus ook het voorwerp kan uitmaken van een annulatieberoep ; dat ook de tweede exceptie moet verworpen worden ;

Overwegende dat de verwerende partij nog een derde grond van niet-ontvankelijkheid hierin vindt dat, ook al mocht de bestreden bestuurshandeling griefhoudend zijn, de verzoekende partij geen kwaliteit heeft om voor de belangen, waaraan nadeel kan zijn toegebracht, voor de Raad van State op te komen ; dat de verwerende partij betoogt dat het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel een ambtenarenvereniging is die alleen voor ambtenarenbelangen kan opkomen en dat door de bestreden maatregel geen ambtenarenbelangen worden geschaad ; dat de verwerende partij daaruit besluit dat het beroep niet ontvankelijk is omdat het werd ingesteld door een partij zonder kwaliteit ;

Overwegende dat uit het onderzoek van de vorige exceptie gebleken is dat de bestreden maatregel geen belangen van ambtenaren blijkt aan te tasten, doch wel die van de nederlandssprekende geadministreerden welke zich tot de dienst bevolkingsregisters van Schaarbeek moeten wenden ; dat, zoals de verwerende partij in haar laatste exceptie voorhoudt, het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel niet heeft kunnen bewijzen dat de belangen waarvoor het voor de Raad van State kan opkomen, door de bestreden maatregel geschaad werden, terwijl moet worden aangenomen dat het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel geen kwaliteit heeft om voor de Raad van State op te treden ter verdediging van de belangen waarvan de aantasting vaststaat ; dat de derde exceptie gegrond is,

#### *Besluit :*

Het beroep is verworpen.

#### *NOOT—De lokettenregeling te Schaarbeek*

Het in de pers van de laatste weken vaak vermelde arrest van 4 juni 1974 heeft drie, onder de vorm van excepties opgeworpen rechtsproblemen moeten oplossen.

1. Het voeren van de rechtsgedingen der of tegen de gemeenten wordt in de Gemeentewet geregeld door de artikelen 90, 9°, 148 en 150. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt naarmate de gemeente als eiseres of als verweerster optreedt. Het schepencollege is de procesvertegenwoordiger van de gemeente. Als verweerder behoeft het geen machtiging van de gemeenteraad, machtiging die slechts zin heeft als de gemeente als eiseres wil optreden. Het arrest stelt duidelijk dat de verzoekende partij terecht de gemeente als rechtspersoon als tegenpartij aanwijst in een annulatieberoep dat gericht is tegen een bestuurshandeling die van enig orgaan van de gemeente uitgaat. Die regel geldt ook bij de gedingen voor de hoven en rechtbanken. Het college van burgemeester en schepenen zal dan verder als procesvertegenwoordiger optreden.

Het arrest voegt hieraan toe dat de burgemeester soms ook als verwerende partij kan optreden, en wel in de gevallen, waarin de bestreden bestuurshandelingen behoren tot die welke de burgemeester op eigen gezag kan verrichten.

We denken hierbij aan artikel 90, laatste lid, van de Gemeentewet, waarin bepaald wordt dat de burgemeester in het bijzonder, dit wil zeggen hij alleen, belast is met de uitvoering van de politiewetten en de politiereglementen. Als vertegenwoordiger van het centraal gezag is de burgemeester in die

hoedanigheid over de genomen beslissing aan de gemeenteraad geen verantwoording verschuldigd. Bij de uitvoering van de politiereglementen moet men onderzoeken of hij optreedt als vertegenwoordiger van het centraal gezag of als eerste gemeentelijke magistraat. Dit onderscheid bepaalt o.m. of, in geval van vernietiging, de kosten gedragen worden door de Belgische Staat of door de gemeente. Voor een verdere studie verwijzen wij naar: F. DEBAEDTS, "Beschouwingen over het optreden in rechte van de gemeente", *De Gemeente*, 1963, blz. 140 sqq. en blz. 203 sqq.

In de zaak van de lokettenregeling te Schaarbeek had schepen Lambert, die belast is met de dienst van de bevolkingsregisters, minstens tegenover de buitenwereld, zelf of eigenmachtig de beslissing genomen tot reorganisatie van de bediening aan de loketten. Op die datum werden de negen loketten van de burgerlijke stand zo ingericht dat zes loketten bestemd werden voor verrichtingen in het Frans, één loket voor verrichtingen in het Nederlands en twee loketten voor vreemdelingen. In de notulen van de beraadslagingen van het schepencollege vindt men geen beslissing ter zake terug. Uit de termen van het verzoekschrift blijkt dat de verzoekende partij daarvan op de hoogte was.

Zelfs indien een schepen op eigen gezag een bestuurshandeling treft, wordt de gemeente terecht als verwerende partij aangewezen en dient het schepencollege als procesvertegenwoordiger op te treden.

Uit de publieke verklaringen die door de burgemeester werden afgelegd, bleek dat hij en het schepencollege de handeling van schepen Lambert beaamden. Het kwam er evenwel op aan een uitdrukkelijke administratieve beslissing van het bevoegde schepencollege te bekomen die een uitgangspunt zou vormen voor een zekere rechtstoestand. Aangemaand door de Vaste Commissie voor Taaltoezicht op 6 maart 1975, heeft het college van burgemeester en schepenen in zijn zitting van 4 april 1975 beslist geen enkele wijziging te brengen aan de lokettendienstregeling van 1 september 1971. Uit die gemotiveerde beslissing kunnen zowel de regering als de Vaste Commissie voor Taaltoezicht het passende gevolg trekken. De regering kan, als toezichhoudende overheid, de beslissing van het schepencollege vernietigen, terwijl de Vaste Commissie een verzoek tot nietigverklaring kan instellen bij de Raad van State.

2. Over de derde exceptie heeft, tijdens de voorbije jaren, de Raad van State tegenover het V.V.O. reeds herhaaldelijk uitspraak gedaan. Dikwijls bleken de verzoekschriften een breder veld te bestrijken dan de loutere verdediging van de belangen van de Vlaamse ambtenaren, zodat het V.V.O. reeds meermaals gestrand is op de klip van artikel 19 van de bij K.B. van 12 januari 1973 gecoördineerde wetten op de Raad van State. Zulks neemt niet weg dat over de lokettenregeling een zeer duidelijke uitspraak werd gedaan, omdat op de tweede aangevoerde exceptie moest geantwoord worden.

3. Het deel van het arrest dat bij het ruime publiek belangstelling zal wekken omvat de uitvoerige overwegingen naar aanleiding van de door de tegenpartij opgeworpen tweede exceptie waarbij gesteld werd dat de bestreden bestuurshandeling geen vernietigbare rechtshandeling is, daar zij uitsluitend de inwendige organisatie van de dienst zou betreffen. Rekening houdend met de uitvoerige motivering die getuigenis aflegt van een logische en gefundeerde redenering, kan hier volstaan worden met ernaar te verwijzen. Wel wensen wij te blijven stilstaan bij de parlementaire voorbereiding, waarop in het arrest verder niet concreet werd ingegaan met nauwkeurige verwijzingen. Vooral eer die analyse aan te vatten willen wij nog een bedenking maken bij de vergelijking van dit arrest met het arrest van het Hof Gent, 11 april 1974, *R.W.*, 1974-75, 2027, dat uitspraak deed over de feiten ten laste van F. Grammens die de franstalige opschriften aan de loketten in het Schaarbeekse gemeentehuis met een spuitbus had bewerkt. De motivering over de wetigheid van de door "het gemeentebestuur" van Schaarbeek besliste loketindeling ten overstaan van de artikelen 17 tot 21 van

de gecoördineerde wetten op het gebruik van de talen in bestuurszaken, toont aan dat de hoven en rechtbanken nog dikwijls met bijzondere terughoudendheid artikel 107 van de Grondwet invoeren naar luid waarvan de hoven en rechtbanken de algemene, provinciale en plaatselijke besluiten en verordeningen alleen toepassen in zover zij met de wetten overeenstemmen. Meer bepaald wordt bijzonder voorzichtig omgesprongen met de interne wettigheidscontrole op machtsoverschrijding en machtsafwending. Op het ogenblik van de uitspraak meende het hof van beroep dat het niet bewezen was dat de door de verdediging gewraakte toestand door het gemeentebestuur werd geschapen met het opzet de bepalingen van de Wet van 18 juli 1966 op bedrieglijke wijze te omzeilen. Men zal moeilijk kunnen ontkennen dat sedertdien de gebeurtenissen hebben aangetoond dat zulks wel het geval was. Een van de politieke slogans van de partij waartoe de burgemeester van Schaarbeek behoort, luidt: "Tweetaligheid van de diensten, eentaligheid van de ambtenaren". Bijzonder kenschetsend en een onomstootbaar bewijs van die houding en van het feit dat de werkelijke bedoeling van de lokettenregeling rechtstreeks aansluit bij die politieke slogan, is de uitsluiting van André Chavagne, socialistisch vertegenwoordiger in de franstalige sectie van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht uit de "Association wallonne des services publics". Volgens de motivering bij de uitsluiting van de heer Chavagne uit deze vereniging, zoals zij blijkt uit de krantenknipsels van 29 maart 1975, heeft deze vertegenwoordiger, door zijn stelling in de Vaste Commissie voor Taaltoezicht, die het lokettensysteem zoals het ingericht is te Schaarbeek, onwettig heeft verklaard, een daad gesteld die inbreuk pleegt op de morele belangen van de Association wallonne des services publics, die als één van de voornaamste doelstellingen heeft, de eentaligheid van de ambtenaren en de tweetaligheid van de diensten.

Indien men nog enigszins kan begrijpen dat het voor het hof moeilijk is geweest de interne wettigheidscontrole uit te oefenen, is het toch minder begrijpelijk dat het bij de externe wettigheidscontrole beslist heeft dat "dit gemeentebestuur" de bevoegde overheid was om de uitlegborden aan te brengen, tenzij de verdediging onvoldoende zou hebben beklemtoond dat de schepen die de bevolkingsregisters onder zijn bevoegdheid heeft, op eigen gezag tot reorganisatie was overgegaan.

In een debat dat via het dagblad *Le Soir* op 27 februari 1975, 21 maart 1975 en 29 maart 1975 gevoerd werd tussen de heren Vermeylen en Van Ryn, liepen de standpunten over de waarde van de parlementaire voorbereiding van een wet, fel uiteen.

In zijn bijdrage van 21 maart 1975 zegt Vermeylen terecht, dat wanneer de wet niet uitdrukkelijk is, deze geïnterpreteerd wordt aan de hand van de parlementaire voorbereiding. Die methode moet met omzichtigheid toegepast worden en men kan slechts als zeker aanvaarden de posities die op klare wijze werden besproken en opgelost.

Van Ryn daarentegen beroept zich op de rechtspraak van het Hof van Cassatie die zegt, dat wanneer een of andere bepaling van de wet duister is, men haar moet interpreteren en daartoe eventueel beroep doen op de parlementaire voorbereiding. Indien geen wetbepaling bestaat, zou men geen beroep kunnen doen op de parlementaire voorbereiding. Met deze laatste opvatting, die een persoonlijke opvatting is, welke niet als een aanhangsel van de rechtspraak van het Hof van Cassatie mag beschouwd worden, kunnen wij niet onverdeeld instemmen en het hiernavolgend concreet onderzoek van de parlementaire voorbereiding van artikel 21, § 5, moge aantonen dat hieruit onomstotelijk blijkt dat de amendementen die ertoe strekten het beginsel te vestigen van de tweetaligheid van de diensten en de eentaligheid van de ambtenaren die in contact komen met het publiek, werden verworpen. Had men eentalige kaders ingericht dan zou men zonder enig bezwaar een afzonderlijke lokettenregeling hebben kunnen invoeren in Brussel-Hoofdstad voor de gemeentelijke diensten. Vermoedelijk heeft de vice-gouverneur Cappuyns, toen hij op 5 mei 1972 zijn brief schreef aan de minister van Binnenlandse Zaken waaruit blijkt dat hij



toen geen graten zag in de lokettenregeling die parlementaire voorbereiding niet volkomen voor ogen gehad.

Uitgaande van de politieke optie: "Tweetaligheid van de diensten, eentaligheid van de ambtenaren" werden diverse amendementen op het regeringsontwerp ingediend. In de parlementaire stukken van de Kamer, zittijd 1961-62, vindt men onder de nummers 331/11, 331/14, 331/20 en 331/27, blz. 33, amendementen terug die ertoe strekten de tweetaligheid van de ambtenaren te vervangen door de eentaligheid van de diensten.

Het uitgangspunt daartoe zou de oprichting zijn van twee eentalige kaders doorgetrokken tot de diensten waarvan het personeel omgang heeft met het publiek.

Bij de uiteenzetting in de commissievergaderingen heeft de Regering in verband met Brussel-Hoofdstad gevraagd die amendementen in te trekken omdat een regeling werd voorgesteld die wij hier niet verder ontleiden. Desontrent zegt het verslag Saint-Remy (Kamer, 1961-1962, 331/27, blz. 31): "De regeling biedt het voordeel de onmiddellijke toepassing van de wet mogelijk te maken. Zij vermijdt onoverkomelijke moeilijkheden in de politiediensten en nutteloze maatregelen, bv. in de loketdiensten waar de eentaligheid slecht overeen te brengen is met een afdoende bediening van het publiek dat zich wendt tot het loket waar het meent het spoedigst bediend te zullen worden. De voorgestelde regeling biedt tenslotte het voordeel de betrekkingen niet te vermenigvuldigen, wat op het gebied van de openbare financiën van het grootste belang is".

De Regering slaagde erin een ruime consensus te bereiken na politieke onderhandelingen. De meeste amendementen die uitgegaan waren van de opvatting van de tweetaligheid van de diensten en de eentaligheid van de ambtenaren werden ingetrokken; de amendementen die gehandhaafd bleven, werden verworpen. Uiteindelijk werd het wetsontwerp zowel in de Kamer als in de Senaat, aangenomen met een meerderheid die ver de 2/3e meerderheid overtrof. Het is niet omdat de wet geen uitdrukkelijk verbod inhoudt, een lokettenregeling uit te werken volgens het apartheidsbeginsel, dat uit de parlementaire voorbereiding niet duidelijk zou zijn gebleken dat men dergelijke lokettenregeling niet heeft verworpen voor de plaatselijke diensten van Brussel-Hoofdstad. Uitdrukkelijk werden de amendementen verworpen, die nog niet waren ingetrokken, bv. het amendement Piron in de Senaatscommissie (Kamer, 1961-1962, 331/27, blz. 33).

De burgemeester van Schaarbeek is politiek handig genoeg geweest om nergens een uitdrukkelijk verband te leggen tussen de bestreden lokettenregeling en het standpunt van zijn partij dat de eentaligheid der ambtenaren en de tweetaligheid der diensten voorstaat. De uitdrukkelijke motivering van de algemene vergadering van de "Association wallonne des services publics" bij de uitsluiting van de heer Chavagne heeft dat verband wel vastgelegd.

Prof. dr. W. Lambrechts  
U.I.A.

## HOF VAN BEROEP TE GENT

9e KAMER – 13 FEBRUARI 1975

Voorzitter : de h. Beeckman

Raadsheren : de hh. Soetaert en Lamiroy

Advocaten : mrs. J. Verhavert en F. Schuerman

### Pachtovereenkomst—Onteigening—Vennootschapscontract—Vergoeding wegens winstderving.

1. De afgesloten overeenkomst vertoont bepaalde kenmerken, die aan landpacht doen denken: duur van negen jaar met recht van vernieuwing, recht van voorkoop,

toelating de grond te exploiteren en te beplanten met fruitbomen. Deze kenmerken kunnen ook in andere overeenkomsten voorkomen, zodat naar de bedoeling van partijen moet worden gezocht.

De bedoeling van partijen is geweest een gezamenlijke exploitatie op te zetten met het doel de bruto-opbrengst, zijnde de fruitopbrengst, gelijkelijk te verdelen.

Deze overeenkomst beantwoordt ten deze aan de omschrijving van een vennootschap t.a.v. art. 2, 4°, Pachtwet.

2. De onteigeningsvergoeding m.b.t. de bomen wordt berekend op de economische waarde van de bomen, waarin de verloren opbrengst is vervat.

Mussche E. t/ Tack R.

Overwegende dat appellant betaling vordert van (a) 78.500 fr. en (b) 1.000.000 fr., bedragen die geïntimeerde ontvangen heeft wegens de onteigening van een boomgaard, waarvan de grond (2 ha 24 a) aan appellant toebehoorde en de opbrengst niet alleen aan geïntimeerde, maar ingevolge overeenkomst voor de helft aan elk der partijen toekwam;

Overwegende dat de eerste rechter zich onbevoegd heeft verklaard, echter zonder verwijzing naar de bevoegde rechter, op grond dat de vordering steunt op een vennootschapscontract waarvan de bedingen zodanig zijn dat het, ingevolge artikel 2, 4°, van de Wet op de landpacht van 4 november 1969, onder de bepalingen van die wet valt en derhalve krachtens artikel 591, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek tot de kennisneming van de vrederechter behoort;

Overwegende dat de overeenkomst tot stand is gekomen in 1965, zonder geschrift; dat naderhand twee getekende stukken zijn opgemaakt, het eerste gedagtekend 30 december 1967, het tweede gedagtekend 3 oktober 1968; dat de inhoud van de overeenkomst, blijkens die stukken en de verklaringen van partijen omtrent de uitvoering, kan worden omschreven als volgt:

– Appellant stelt de hem toebehorende en door hem gedraineerde grond ter beschikking, alsook zijn tractor, twee aanhangwagens en meststrooier;

– Geïntimeerde koopt en betaalt: afsluitingen en draad, aanplant en palen, graszaad, sproei- en meststoffen; hij stelt een cirkelgrasmaaier en nevelspuit ter beschikking;

– Appellant doet alle grondwerk met tractor en machines, helpt aanplanten en de afsluiting plaatsen, doet of betaalt de helft van het plukwerk en voert het fruit binnen of tot aan de weg, zaait en maait het gras, strooit meststoffen en doet het sproeiwerk;

– Geïntimeerde doet en/of betaalt het gespecialiseerde werk, zoals het snoeien en de controle van het fruit, bestuurt de onderneming, verkoopt het fruit in de veiling of aan de weg; doet of betaalt de andere helft van het aanplantwerk en van het plukken;

– De totale fruitopbrengst komt toe aan elke partij voor de helft;

– De overeenkomst wordt gesloten voor negen jaar, met recht van vernieuwing;

– "Bij toevallige onteigening blijft de grond van appellant; het overige als bomen, staken, afsluiting, draad en alle bijhorigheden blijven van geïntimeerde";

– De aard van de overeenkomst wordt in het eerste



geschrift niet genoemd ; in de tweede overeenkomst, die geregistreerd werd, wordt gezegd : "Partij ter enere (appellant) geeft door deze ondertekening de toelating aan de partij ter andere zijde (geïntimeerde) ten einde op gronden... uit te baten en te beplanten met fruitbomen, deze op te kweken en te onderhouden zoals het hoort. Bij eventuele verkoop van deze gronden zal de partij ter andere zijde gerechtigd zijn van zijn voorkooprecht gebruik te maken ;"

- Geïntimeerde deed aangifte van de fruitteelt voor de directe belastingen, maar bewijst niet dat hij werkelijk belasting heeft betaald ;

- De opbrengst werd zeker in de jaren 1969 en 1970 verdeeld, althans vereffend, zoals bepaald ; omtrent de juiste toedracht in 1967 en 1968 is er betwisting, maar niet omtrent de verschuldigdheid van de halve opbrengst ;

- Het onteigeningsbesluit is van 4 juni 1970, maar zowel appellant als geïntimeerde sloten een overeenkomst met de onteigenaar en wel geïntimeerde op 2 april 1971 en appellant op 8 april 1971 ;

Overwegende dat de gesloten overeenkomst bepaalde kenmerken vertoont die aan landpacht doen denken : duur van negen jaar met recht van vernieuwing, recht van voorkoop, "toelating ... uit te baten en te beplanten met fruitbomen" ; dat nochtans al die kenmerken ook in andere overeenkomsten kunnen voorkomen, zodat naar de bedoeling van partijen moet worden gezocht ;

Overwegende dat de verklaringen van partijen ten aanzien van de onteigenaar niet beslissend zijn, daar zij toen nog niet in geschil waren en de onteigenaar hun overeenkomst niet heeft onderzocht ; dat het geschrift van 3 oktober 1968 kennelijk voor derden is geschreven ;

Overwegende dat de bedoeling is geweest een gezamenlijke exploitatie op te zetten, waarbij de eigenaar van de grond het genot daarvan en het gebruik van zijn landbouwmaterieel, alsook eigen arbeidsprestaties (of te zijnen laste komende prestaties) inbracht, terwijl geïntimeerde eveneens gebruik van materieel, eigen of door hem vergoede prestaties, benevens de bomen en verdere grondstoffen en zijn vakkennis inbracht, dat alles met het doel de bruto-opbrengst, zijnde de fruitopbrengst, gelijkmatig te verdelen ;

Overwegende dat zulk een overeenkomst, zoals door de eerste rechter vastgesteld, beantwoordt aan de omschrijving van een vennootschap, gegeven in artikel 1832 B.W. ;

Overwegende dat nochtans op zulk een overeenkomst de bepalingen van de Pachtwet moeten worden toegepast, tenzij bedongen is dat de eigenaar een aanzienlijk deel zal hebben in de eventuele verliezen en ten minste de helft zal inbrengen van het materieel ... evenals van alle nieuwe investeringen die noodzakelijk zouden worden (art. 2, 4°, Wet van 4 november 1969) ; dat onder "een aanzienlijk deel" moet worden begrepen een deel dat ten minste gelijk is aan dat van de exploitant (G. Traest, *T.P.R.*, 1969, blz. 514, nr. 38 ; H. Closon, *Le bail à ferme*, 5e uitg., 1970, blz. 58) ;

Overwegende dat elk der partijen op verzoek van het hof een gecijferde opgave heeft overgelegd betreffende de wederzijdse investeringen, gepresteerde en/of betaalde arbeidsuren, geleverde grondstoffen en ter beschikking gestelde werktuigen ;

Overwegende dat deze opgaven zeer uiteenlopend zijn ;

dat partijen het helemaal niet eens zijn omtrent het aantal arbeidsuren dat wederzijds is gepresteerd, terwijl toch de arbeid een zeer belangrijk onderdeel van de uitgaven betekent ; dat appellant de betekenis van zijn onroerende investering op onaanvaardbare wijze opdrijft onder meer door 20 jaar grondwaarde te berekenen - terwijl de overeenkomst slechts over negen jaar liep - en door de volledige kosten van het heraanleggen van een "Engels-raaigrasweide" ten laste van de onderneming te brengen ; dat geïntimeerde van zijn kant weigert rekening te houden met de inbreng van het genot van grond en stapelruimte, onder voorwendsel dat dit als pacht vergoed werd - hetgeen juist moet bewezen worden ; dat niemand overigens grond voor intensieve fruitaanplanting ter beschikking zal stellen tegen betaling van alleen maar een gewone pacht prijs ; dat geïntimeerde voorts helemaal geen rekening houdt met de kosten van rooien en met herstelling, ten slotte zijn eigen investeringen in materieel voor het geheel ten laste brengt van de onderneming, hoewel het hem vrijstond dat ook voor zijn andere exploitatie te gebruiken ;

Overwegende dat een deskundigenonderzoek nochtans overbodig voorkomt ;

Overwegende dat de door artikel 2, 4°, Pachtwet gestelde voorwaarden niet elk afzonderlijk moeten worden beschouwd, maar in hun geheel en in hun onderling verband, waarbij gezocht moet worden naar het al dan niet bestaan van de ernstige bedoeling om in vennootschap te werken (G. Traest, *o.c.*, nr. 40) ;

Overwegende dat de inbreng wederzijds in dit geval als gelijk moet worden beschouwd ; dat voor zover enige ongelijkheid zou kunnen blijken uit een nauwkeurige becijfering, zulks zonder belang zou zijn, nu de juiste feitelijke prestaties niet meer te achterhalen zijn en partijen blijkbaar vooraf alle geschil hebben willen voorkomen door hun prestaties gelijk te stellen en de winst daarom gelijkmatig te verdelen ; dat geïntimeerde ter zake geen onkundige landbouwer is zonder zakenkennis, maar een vakkundig fruitteelt en zakenman, die nog andere fruitaanplantingen exploiteert ; dat partijen bovendien de nauwst denkbare aanverwanten zijn, hetgeen eveneens een bijzonder aspect geeft aan de overeenkomst, dat doorschemert in de persoonlijke verklaringen van partijen ;

Overwegende dat als belangrijk aandeel van appellant in de nieuwe investeringen moet worden aangemerkt de verplichting om de onderneming blijvend te voorzien van tractor en aanhangwagens ; dat zijn aanzienlijk aandeel in de eventuele verliezen, in de zin van de Pachtwet, hierin ligt dat, bij slechte oogst of verkoop, al de door hem verrichte of vergoede arbeid benevens de opbrengst van en de uitgaven voor de ter beschikking gestelde grond, stapelruimte en materieel verloren gingen ; dat bij verlies van de aanplant ook hij een aanzienlijk deel van het verlies leed, daar aldus de door hem daarin geïnvesteerde arbeid verloren ging ;

Overwegende dat de gesloten overeenkomst derhalve als een vennootschap moet worden beschouwd ook ten aanzien van artikel 2, 4°, van de Pachtwet ; dat de eerste rechter derhalve bevoegd was en het hof thans bevoegd is om van de eis tot uitvoering van een beding van die overeenkomst kennis te nemen ;

Overwegende dat tussen partijen bedongen is : "bij toevallige onteigening blijft de grond van Mussche"

(hetgeen vanzelf sprak), terwijl het overige als bomen, staken, afsluiting, draad en alle bijhorigheden blijven van Tack; dat onder "bomen" hier verstaan moet worden: de lichamelijke zaak; dat geïntimeerde moedwillig uit het oog verliest dat de meerwaarde ten gevolge van de aanplantingen niet door hem alleen is verwezenlijkt;

Overwegende dat geïntimeerde tevergeefs wil doen aannemen dat onder "bomen" begrepen is de volledige onteigeningsvergoeding, welke alleen – behalve afsluiting, windscherm, navette en waardeverlies – de "waarde van de bomen" zou omvatten en geen vergoeding wegens opbrengstverlies; dat de bij onteigening uitgekeerde vergoeding immers berekend wordt naar de "economische waarde" van de bomen, die altijd mede de verloren opbrengst begrijpt (zie b.v. Jos Hiemeleers, *Waardebepaling van fruitbomen*);

Overwegende dat geïntimeerde niet ontkent dat hij het bedrag van 2.915.270 fr. heeft ontvangen, zoals bedongen in de overeenkomst gesloten tussen hem en de onteigenaar op 2 april 1971, maar zich er zorgvuldig van onthoudt de berekeningen over te leggen op grond waarvan hij die vergoeding heeft aanvaard;

Overwegende dat de berekening van die vergoeding, overgelegd door appellant en door hem terecht of ten onrechte aan enig personeelslid van een bepaalde landbouwersorganisatie toegeschreven, niet ver van de werkelijkheid afstaat; dat b.v. de daarin vermelde opgave van "aanplantkosten" ( $269.172 + 82.710 = \pm 352.000$  fr.) min of meer overeenstemt met de opgave van geïntimeerde zelf (samen 316.000 fr. plus 500 uren arbeid); dat na de aftrek van het bedrag van 915.270 fr. door appellant voorgesteld, overblijft: 2.000.000 fr. hetgeen nog minder is dan uit de conclusies en berekeningen van geïntimeerde zou volgen; dat geïntimeerde immers opgeeft: 5.150 bomen en een gemiddelde waarde van 425 fr. = 2.188.750 fr.;

Overwegende dat het niet bewezen is dat geïntimeerde een vergoeding ontvangen heeft voor de drainering; dat hij nochtans ten onrechte de vergoeding voor navette heeft ontvangen;

Overwegende dat het billijk en overeenkomstig de bedoeling van partijen is de vergoeding van 2.000.000 frank gelijkelijk te verdelen, doch alleen voor zover appellant niet reeds is vergoed door hetgeen hij ontvangen heeft wegens de onteigening van de grond;

Overwegende dat hij als onteigende eigenaar onder meer heeft ontvangen: de prijs van de grond en de wederbeleggingsvergoeding (welke laatste vergoeding geïntimeerde als "pachter" niet heeft ontvangen), hetgeen hem in de financiële mogelijkheid stelde dadelijk andere grond van dezelfde aard aan te kopen zonder verlies van rente en van normale pachtopbrengst; voorts vergoeding wegens waardevermindering van gebouwen en materieel, ook van die aangewend voor de fruitaanplanting;

Overwegende dat appellant evenwel geen vergoeding heeft ontvangen voor de bedongen meeropbrengst voortvloeiende uit de gesloten overeenkomst; dat hem hiervoor toekomt, ex aequo et bono: 750.000 frank. benevens de gerechtelijke rente;

(...)

NOOT—De eigenaar van een grond sluit met zijn schoonzoon een overeenkomst. Hij stelt de door hem gedraineerde

grond ter beschikking, geeft toelating deze te exploiteren, met fruitbomen te beplanten en stelt eveneens landbouwmaterieel (tractor, twee aanhangwagens en meststrooier) ter beschikking. Bovendien verbindt de eigenaar zich tot het uitvoeren van een reeks werken: al het grondwerk, het bemesten, het zaaien en maaien van het gras, het sproeiwerk; voor de helft het aanplanten, plaatsen van de afsluiting en plukken van de fruitopbrengst.

De schoonzoon stelt een cirkelgrasmaaier en nevelspuit ter beschikking; neemt de kosten van afsluiting, draad en palen op zich, alsmede die van de zaden, sproei- en meststoffen. Hij staat in voor het snoeiwerk, voor de controle van het fruit en voor de helft van het werk van aanplanten en plukken. Hij verkoopt het fruit en bestuurt de onderneming.

Beide partijen hebben recht op de helft van de fruitopbrengst.

Het contract voor negen jaar gesloten, is hernieuwbaar. Bij verkoop van de grond heeft de schoonzoon een recht van voorkoop. In 1970 wordt onteigend en de onteigende overheid vergoedt de eigenaar voor het verlies van zijn grond, met inbegrip van de wederbeleggingsvergoeding, en voor de waardevermindering van de gebouwen en het materieel.

De medecontractant bekomt een vergoeding van 2.915.270 fr. De eigenaar van de grond meent dat deze vergoeding de meerwaarde van de aanplanting inhoudt, wat betekent dat de vergoeding voor opbrengstverlies van het bedrijf volledig aan de tegenpartij werd uitgekeerd.

Omdat de eigenaar wegens de inbreng van zijn grond en zijn arbeid tot deze meerwaarde en opbrengst heeft bijgedragen, maakt hij aanspraak op de helft van deze vergoeding voor winstverlies of inkomenschade. De tegenpartij beweert dat de vergoeding slechts de waarde van de bomen, die zijn eigendom waren, inhoudt.

Om over de gegrondheid van de vordering van appellant-eigenaar te kunnen oordelen, onderzoekt het hof de juridische kwalificatie van de tussen partijen gesloten overeenkomst.

Indien deze overeenkomst als een pachtcontract zou worden beschouwd, kan de eigenaar van de grond geen aanspraak maken op winstverlies. Art. 46 van de Pachtwet van 4 november 1969 kent aan de pachter bijzondere uittredingsvergoedingen toe indien het gepachte goed wordt onteigend. Hierin wordt uitdrukkelijk het verlies van genotsrechten bepaald en deze inkomenschade bedraagt minimum twee jaar en maximum vier jaar.

Volgens de praktijk van het Comité tot Aankoop van onroerende goederen voor rekening van de Staat bedraagt de vergoeding drie jaar forfaitaire schaal semi-brutowinst wanneer het goed niet onmiddellijk in bezit wordt genomen; vier jaar bij onmiddellijke inbezitting.

Voor speciale teelten, zoals groenten, fruit en bloemen wordt behoudens een vaste vergoeding slechts een jaar netto-winst toegekend (zie meer uitgebreid G. SUETENS-BOURGEOIS, "Bedrijfschade in de landbouw bij onteigening", *De Pacht*, 1974, p. 330).

Bij onteigening van fruitaanplantingen wordt onderscheid gemaakt al naar gelang de boomgaarden al of niet reeds productief zijn. Jonge aanplantingen worden op grond van de kostprijs vergoed (bemesting, beplanting en verzorging). Boomgaarden in productie worden vergoed a rato van de netto-opbrengst vermenigvuldigd met het aantal jaren van de te verwachten produktiviteit. Deze vergoeding dekt dus niet alleen de waarde van de boom maar bevat eveneens het opbrengstverlies.

Voor de eigenaar van de grond was het dus uiterst belangrijk dat de met zijn schoonzoon gesloten overeenkomst niet als pachtcontract werd beschouwd.

Het hof heeft de overeenkomst als een vennootschapscontract in de zin van art. 2, 4°, van de Pachtwet aangemerkt. Hierop zijn de beplanningen van de Pachtwet niet van toepassing. Vennootschapscontracten werden reeds vóór de wetwijziging van 4 november 1969 aangewend om de Pachtwet te ontduiken (Verslag namens de Verenigde Commissies voor de justitie en de landbouw door R. Vandekerckhove, *Parl. Doc., Senaat*, 1964-65,

nr. 295, p. 8). Deze contracten werden met argwaan bekeken, en de wet vereist thans dat de eigenaar of vruchtgebruiker van de in de vennootschap ingebrachte grond een aanzienlijk aandeel moet dragen in de eventuele verliezen. Hiermede wordt bedoeld een belangrijk aandeel, dat ten minste gelijk is aan dat van de exploitant van de landeigendom (*Parl. Doc., Kamer, 1965-66, nr. 295-6, p. 3*). Voorts moet de eigenaar of vruchtgebruiker ten minste de helft van het materieel, de veestapel en van alle nieuwe investeringen, die noodzakelijk zouden worden, inbrengen (*R. Eeckloo, Pacht en Voorkoop, 1970, nr. 35, p. 67-68*).

De verdeling van de winst wordt niet door de wet bepaald. Een evenredige verhouding tot de inbreng wordt niet opgelegd; een ongelijke verdeling van de winst is mogelijk. Art. 1855 B.W. verhindert alleen dat aan een van de vennoten de gehele winst wordt toegekend of dat een van de vennoten wordt vrijgesteld van het bijdragen in het verlies.

In casu werd door de eigenaar, behoudens de grond, voldoende landbouwmaterieel ingebracht, maar zorgde hij niet voor de helft van alle nieuwe investeringen zoals afsluiting, zaden, sprei- en meststoffen. In tegenstelling tot de opvatting van het hof mag zelfs worden betwijfeld of de eigenaar de verplichting op zich had genomen de tractor en aanhangwagens te vervangen. De inbreng van de eigenaar, in de loop van de uitvoering van het contract, bestond hoofdzakelijk uit zijn arbeid. Deze arbeidsprestaties werden gedurende geheel het jaar uitgevoerd, terwijl de arbeid van de medecontractant slechts op bepaalde tijdstippen plaats had (snoeien, plukken en verkoop).

Het hof stelt arbeidsprestaties gelijk met inbreng van nieuwe investeringen, hecht niet al te veel belang aan de wettelijke vereiste van de helft van de inbreng aangezien het deze koppelt aan de helft van de winst en besluit dat de overeenkomst een vennootschapscontract in de zin van art. 2, 4°, van de Wet van 4 november 1969 is.

Deze kwalificatie is m.i. onjuist. De overeenkomst beantwoordt niet aan de voorwaarden gesteld voor die vennootschapscontracten, die buiten het toepassingsgebied van de pachtwetgeving worden gesteld. Zij beantwoordt echter wel aan de rudimentaire vorm van vennootschap van art. 1832 B.W. "Sociétés de personnes à l'état pur, conventions ordinaires, sans création d'une personne juridique" (*J. VAN RYN, Principes de droit commercial, I, nr. 302, p. 206*). De voorwaarden door art. 1832 B.W. gesteld, zijn in casu aanwezig (zie H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge, V, nr. 7, p. 25*).

Een contract waarbij arbeid door de eigenaar van de grond wordt ingebracht, wordt noch door de voorbereidende teksten, noch door de verschillende commentaren van de pachtwetgeving in overweging genomen omdat deze rechtsband tussen partijen vreemd is zowel aan de Pachtwet als aan de uitzondering van art. 2, 4°.

Het is duidelijk dat geïntimeerde er alle belang bij had de overeenkomst als een pachtovereenkomst te doen bestempelen. Voor appellant bleef niets anders over dan de overeenkomst als een vennootschapscontract van art. 2, 4°, te doen aanmerken.

De rechter heeft nochtans de vrijheid om aan overeenkomsten een andere juridische kwalificatie te geven, dan die door partijen voorgedragen (H. DE PAGE, *op. cit.*, II, nr. 467, p. 458, en recent Cass., 17 januari 1974, *Info-Jura, 1974, p. 27*).

Het contract behelsde een gelijke winstverdeling tussen beide partijen. De onteigeningsvergoeding van fruitaanplantingen omvat de winstderving, zodat deze onteigeningsvergoeding over beide partners moest worden verdeeld.

Zelfs indien dit contract als een pachtcontract gekwalificeerd – en aldus gedenatureerd – zou zijn geweest, zou dit m.i. niets aan de verdeling van deze onteigeningsvergoeding hebben gewijzigd. Art. 46 van de Pachtwet stelt weliswaar voorop dat alleen de pachter genotsderving lijdt, maar in casu bestond werkelijk evenveel genotsderving voor de eigenaar van de grond en dit verlies moet bij onteigening worden vergoed.

G. Suetens-Bourgeois

## HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

10e KAMER – 27 FEBRUARI 1975

Voorzitter-rapporteur: de h. Caron

Raadsheren: de hh. van Ackere en Lox

Substituut-procureur-generaal: de h. Dubois

Advocaat: mr. Horsmans

### Economische reglementering—Aangifte van prijsverhogingen.

*Voor de vervolging en de bestraffing van de inbreuken op de bepalingen van het Min. B. van 22 december 1971 houdende verplichting tot aangifte van de prijsverhogingen, verwijst art. 12 van dat besluit naar de Besluitwet van 22 januari 1945 zoals ze werd gewijzigd door de Wet van 30 juli 1971.*

*De verplichting tot aangifte impliceert niet een geschil betreffende de normale prijs.*

*De afhankelijkheid van buitenlandse markten, het schommelen van de kostprijs van grondstoffen, de stockgemogelijkheid en de economische vooruitzichten, die een onmiddellijke aanpassing van de prijzen zouden vergen, ontslaan de betrokkene niet van de verplichting de prijsverhoging aan te geven. Hij kan zich evenmin op de noodtoestand beroepen.*

Goemans

Overwegende dat de hogere beroepen regelmatig zijn naar vorm en termijn;

Overwegende dat de Wet van 30 juli 1971 als opschrift draagt: "houdende wijziging van de Besluitwet van 22 januari 1945 betreffende het beteugelen van elke inbreuk op de reglementering inzake de bevoorrading van het Land"; dat deze wet die voorschreven besluitwet wijzigt en aanvult, aldus integrerend deel uitmaakt van deze besluitwet, die impliciet bekrachtigd werd door artikel 3, § 1, van eerstgenoemde wet (*Corr. Kortrijk, 16 april 1974, R.W., 1974-75, 551*);

Overwegende dat waar artikel 12 van het Ministerieel Besluit van 22 december 1971 bepaalt dat de inbreuken zullen vervolgd worden en bestraft overeenkomstig de bepalingen van hoofdstukken II en III van de Wet van 30 juli 1971, duidelijk en zonder enige mogelijke twijfel verwezen wordt naar de Besluitwet van 22 januari 1945, zoals zij gewijzigd werd door de Wet van 30 juli 1971; dat beide wetten een geheel vormen waarvan geen deel kan worden afgezonderd;

Overwegende dat beklagde tevergeefs beweert dat de prijsverhogingsaangifte onwillig wordt indien de normale prijs die steeds aan het oppermachtig oordeel van hoven en rechtbanken onderworpen is, niet verzekerd is of verhinderd wordt; dat deze overweging irrelevant is daar aan beklagde geen inbreuk wordt ten laste gelegd wegens verkoop boven de normale of maximumprijs, doch enkel en alleen wegens niet naleven van de verplichting, die hem opgelegd wordt bij voorschreven ministerieel besluit, bij het ministerie van Economische Zaken – prijszendienst – uiterlijk twee maand voor de toepassing, iedere prijsverhoging aan te geven, die hij voornemens is op de Belgische markt toe te passen;

Overwegende dat deze verplichting geen geschil impliceert betreffende de normale prijs, zoals beklagde

aanvoert ; dat niet wordt betwist dat ter zake andere modaliteiten zouden kunnen gevonden worden om deze reglementering te versoepelen ; dat de minister namelijk programma-overeenkomsten kan afsluiten, welke de formele indiening van de prijsverhogingsaangifte zouden overbodig maken, ten einde de prijsreglementering te realiseren door een aangepaste informatie en een samenspraak tussen de betrokken sectoren en de openbare macht ;

Overwegende dat trouwens, uit de door beklagde neergelegde documentatie blijkt, dat er onderhandelingen plaats hadden tussen de beroepsvereniging van beklagde en het openbaar bestuur om dergelijke programma-overeenkomsten voor zijn sector te vestigen ; dat deze omstandigheid, noch de beweerde duldende houding van de administratie, een einde heeft gemaakt voor het veevoedersbedrijf aan de vigerende wettelijke reglementering ; dat het "onbetwistbaar recht" dat beklagde inroept voor dergelijke programma-overeenkomst met de administratie, het naleven van deze reglementering ondertussen niet kon hinderen ;

Overwegende dat de door beklagde aangehaalde feitelijke toestanden betreffende de afhankelijkheid van buitenlandse markten, het schommelen van de kostprijs van grondstoffen, de stockagemogelijkheid en de economische vooruitzichten, die een onmiddellijke aanpassing van de prijzen zouden vergen, hem ter zake ook niet mochten beletten de prijsverhoging aan te geven die hij op de Belgische markt voornemens was toe te passen ; dat de prijsverhogingsaangifte slechts een voorafgaande etappe uitmaakt tot het vaststellen van wat de normale prijs zou kunnen uitmaken, en deze prijs geenszins verhindert of niet verzekert ; dat deze beschikking aldus geen inbreuk maakt op artikel 85 van het Verdrag van Rome ;

Overwegende dat beklagde evenmin de noodtoestand kan inroepen d.w.z. het onvermijdelijk karakter van zware verliezen bij het naleven van de vigerende wettelijke reglementering, waar vaststaat dat de achterwege gebleven aangifte zonder schade kon worden ingediend, daar op administratief plan het vroegtijdig toepassen van prijsverhogingen na aangifte ingevolge artikel 1 van de besluitwet dezelfde gevolgen meebrengt dan het niet aangeven van deze prijsverhoging (art. 2) ;

Overwegende dat de feiten bewezen zijn gebleven door het onderzoek voor het Hof gedaan ;

Overwegende dat de door de eerste rechter toegemeten straf, in de gegeven omstandigheden te zwaar voorkomt ten aanzien van beklagde ; dat hij verder nog geen veroordeling heeft opgelopen tot een criminele of een correctionele straf van meer dan zes maanden gevangenzetting en een genademaatregel van aard is om zijn verbetering te laten verhoppen ; dat uitstel van uitvoering dient verleend zoals hierna bepaald ;

(...)

## BURGERLIJKE RECHTBANK TE KORTRIJK

3e KAMER – 22 JANUARI 1974

Voorzitter : de h. P. Vancraeynest

Rechters : de hh. A. Van de Meulebroucke en Ch. Leysen

Advocaten : mrs. A. De Gryse en M. Albers

## Overeenkomst—Aansprakelijkheid—Garagehouder—Herstelling van auto—Diefstal—Nalatigheid van aangestelde.

*Een garagehouder is aansprakelijk voor de schadelijke gevolgen van de diefstal van een autovoertuig dat hem ter herstelling was toevertrouwd en dat een van zijn aangestelden na de herstelling ongesloten en met de contactsleutel op het instrumentenbord heeft laten staan op een parkeerplaats die rechtstreeks op de openbare weg uitkomt.*

Securitas en Huys t/ Decock

Gezien het verzoekschrift (...) waarbij hoger beroep wordt aangetekend tegen een vonnis op tegenspraak verleend door de heer Vrederechter van het kanton Harelbeke ter zitting van 15 februari 1973 (...).

Overwegende dat niet betwist wordt dat tweede appellante, die pech had met haar wagen Triumph op 19 oktober 1971, deze ter herstelling aanbood bij geïntimeerde, haar auto sloot en de sleutels afgaf op het bureau ;

Overwegende dat evenmin wordt betwist dat op 20 oktober 1971 de herstelde wagen door een der aangestelden van geïntimeerde op de privé parkeerplaats werd gezet, die uitkomt op de openbare weg, zonder het voertuig slotvast te maken en zonder de contactsleutels te verwijderen ;

Overwegende dat het voertuig van tweede appellante op 20 oktober 1971 gestolen werd door een vreemdeling die ermee naar Frankrijk trok waar hij werd aangehouden ; dat proces-verbaal werd opgemaakt door de Rijswacht te Menen en de zaak bekend staat onder notities 16831/9/71 ;

Overwegende dat de auto kon gerecupereerd worden doch in beschadigde toestand ; dat deze schade geëxpertiseerd werd op 13.035 fr. met drie dagen herstelduur ;

Overwegende dat de herstellingen vóór de diefstal een aanvang namen rond 8 uur en beëindigd werden om 11.10 uur, toen de werknemer Deruyck de herstellingskaart afgaf op het kantoor ;

Overwegende dat na deze herstelling voornoemde Deruyck geen aandacht meer schonk aan het voertuig en ook niet kan zeggen of er andere werklieden van de garage buiten aan het werk waren in de omgeving van de herstelde personenauto ;

Overwegende dat nochtans blijkt uit de verklaring van tweede appellante aan de verbalisanten dat zij bij het binnenbrengen van haar wagen in de garage gevraagd had haar te verwittigen zodra de herstellingen waren uitgevoerd ;

Overwegende dat niet blijkt dat de garagist tweede appellante verwittigd heeft, daar tweede appellante op 20 oktober 1971 zelf het initiatief heeft genomen om de garage in de loop van de namiddag op te bellen ;

Overwegende dat zij toen vernam dat haar wagen weg was en, ter plaatse aangekomen, zij in kennis werd gesteld van de diefstal ;

Overwegende dat tussen appellante en geïntimeerde een aannemingsovereenkomst werd gesloten waarbij de eigenares van de wagen het nazien en het herstel in goede staat van haar wagen had besteld zodat de garagist bij ontstentenis van een bestek, de wagen normaal in orde moest brengen ;

Overwegende dat hier een verhuring van welbepaalde diensten voorhanden is zodat de rechtsregels van de industria-verhuring het geval beheersen ;

Overwegende dat de rechtsregels uit bewaargeving niet toepasselijk zijn daar partijen geen zodanige overeenkomst hebben willen sluiten (De Page, T.V. nr. 181 C) ;

Overwegende dat de aannemer, gehouden tot behoorlijke bewerking en teruggave van het ontvangen voorwerp, voor dit voorwerp als een goed huisvader moet zorgen (art. 1137 B.W.), het voorwerp in goede staat moet teruggeven (art. 1245 B.W.) en bij geheel of gedeeltelijk verlies (het tijdstip hiervan, vóór, tijdens of na de bewerking is onverschillig) de vreemde oorzaak moet bewijzen (art. 1302 B.W.) daar de aannemer zijn bevrijding moet bewijzen (Rb. Koophandel Kortrijk 1 april 1965 R.W. 1964-65 1771 en vlg.) ;

Overwegende dat de garagist of pomphouder door het aanvaarden van de wagen de verbintenis aangaat hem te bewaren en in goede staat terug te leveren ; dat deze verbintenis een resultaatsverbintenis vormt, waarvan hij slechts kan ontslagen worden door het bewijs te leveren van de overmacht, het toeval of de fout van een derde die het hem onmogelijk maakte zich van deze verbintenis te kwijten (Brussel 23 mei 1936, R.G.A.R. 1936, nr. 2254 ; Hof Gent 6 april 1965 R.W. 1964-65 2021 ; W. Van Eeckhout, Droit des Assurances Terrestres nr. 389 ; Cass. 18 februari 1892, *Pas.*, I, 115 ; De Page T IV nr. 877) ;

Overwegende dat overeenkomstig art. 1245 B.W. de schuldenaar niet alleen instaat voor zijn eigen fout, maar ook voor die van zijn aangestelden die hem hebben geholpen of bijgestaan in de uitvoering van zijn verplichting ; dat deze regel overigens ook terug te vinden is in art. 1384, lid 3, B.W. (De Page II nr. 592 ; R. Savatier, *Traité de la responsabilité civile* I nr. 159 en 283 ; Luik 13 april 1961, *J.T.* 1962, 62, met advies van subst. proc. gen. Charlier) ;

Overwegende dat geïntimeerde als garagist tot zorgvuldige bewaking van het voertuig verplicht was en het nodige moest doen om diefstal te voorkomen ; dat het feit dat hij de wagen ongesloten en met de contactsleutels op het instrumentenbord heeft laten staan op de parkeerplaats die rechtstreeks uitgaat op een openbare weg, een contractuele fout uitmaakt in zijn hoofd ; dat hij aldus voor de gevolgen daarvan dient in te staan (art. 1787 en vlg. B.W.) ;

Overwegende dat overmacht slechts kan voortvloeien uit een gebeurtenis buiten 's mensen wil die door deze wil niet kon worden voorzien of vermeden ; dat niet alleen een opzettelijke fout maar ook nalatigheid of gebrek aan voorzorg die aan de dader te wijten zijn, overmacht uitsluiten (Cass. 15 december 1969 R.W. 1969-70 1465 en Cass. 25 juni 1956, *Pas.* 1956, I, 1176 Arr. Cass. 1956, 905) ;

Overwegende dat de rechtspraak thans vrij algemeen de samenloop aanvaardt tussen de buitencontractuele aansprakelijkheid en die welke verband houdt met de uitvoering van een overeenkomst (R.C.J.B. 1957-291 met noot van Jean Van Rijn ; - zie ook het overzicht van Michel Tassin in *J.T.* 1965, 223-227 ; Van Hecke, R.C.J.B. 1960, 216 nr. 4) ;

Overwegende dat het buiten kijf staat dat de diefstal van de wagen gepleegd werd tijdens de werkprestaties ;

dat uit de eigen verklaring van de werknemer Deruyck aan de Rijkswacht blijkt dat hij tot taak had de herstellingen uit te voeren aan de wagen ; dat hij zelf de wagen op de parkeerplaats langs de Rubenslaan heeft gezet en de contactsleutels erop gelaten heeft en het voertuig niet slotvast heeft gemaakt ;

Overwegende dat aldus het voertuig buiten elke bewakingscontrole stond zodat de diefstal zonder enige vorm van braak, inklimming of geweld kon gepleegd worden ;

Overwegende dat de opmerking van geïntimeerde dat de diefstal gebeurde bij volle dag en op een private parking noch de fout van de garagist noch die van zijn aangestelde wegneemt ;

Overwegende dat in casu het bewijs van overmacht, toeval of fout van een derde niet bewezen is, en integendeel de fout begaan door de aangestelde voornoemd het wettelijk vermoeden medebrengt van een fout in hoofd van de garagist ;

Overwegende dat het defect aan de gestolen auto in noodzakelijk oorzakelijk verband stond met de gepleegde diefstal, daar zonder deze diefstal de schade, zoals ze zich voordeed, zich niet zou hebben verwezenlijkt (Cass. 11 juni 1956, *Pas.* 1956, I, 1094) ;

Overwegende dat de committent gehouden is tot het herstel van de schade zodra de fout die ze veroorzaakte door de aangestelde in de uitoefening van zijn taak gepleegd werd en dat het niet nodig is dat op het ogenblik waarop de schade zich veropenbaarde de aangestelde nog in die toestand verkeerde (Cass. 21 december 1933 ; *Pas.* 1934, I, 113-114 ; Hof Gent 6 april 1965 R.W. 1964-65, 2021) ;

Overwegende dat de eis mitsdien op grond van art. 1384, lid 3, B.W. gegrond is.

Overwegende dat derhalve de eis van appellanten tegen geïntimeerde die op een dubbele rechtsgrond is gebaseerd namelijk : eensdeels de verantwoordelijkheid van geïntimeerde voor de schade veroorzaakt door de fout van zijn aangestelde (art. 1384 B.W.), anderdeels de verbintenis van geïntimeerde om de wagen van zijn klant te bewaren, bewezen voorkomt ; (...)

NOOT—Zie over de aansprakelijkheid van de aangestelde of uitvoeringsagent en over de samenloop van de contractuele en de buitencontractuele aansprakelijkheid : Cass., 7 december 1973, R.W., 1973-74, 1597, en de noot van J. HERBOTS.

## ARBEIDSRECHTBANK TE HASSELT

1e KAMER — 15 OKTOBER 1974

Voorzitter : de h. Panier

Substituut-arbeidsauditeur : de h. P. Romain

Advocaten : mrs. Broekmans loco Koninckx en Derks

Arbeidsongeval—Gehomologeerde overeenkomst—Aard—Dwaling—Vernietigbaarheid—Dodelijk wegongeval—Niet-consultatie van strafdossier door verzekeraar arbeidsongeval—Onverschoonbare dwaling.

Een gehomologeerde overeenkomst over de vergoeding van de lichamelijke schade veroorzaakt door een arbeidsongeval blijft een overeenkomst ook al is voor het bestaan ervan de plechtige vorm der bekrachtiging door de rechter vereist. Een dergelijke overeenkomst kan der-

*halve wegens dwaling, bedrog of geweld aangevochten worden.*

*Dwaling kan evenwel niet ingeroepen worden wanneer ze onverschoonbaar is. De dwaling bij de appreciatie van een dodelijk wegongeval begaan door de verzekeraar tegen arbeidsongevallen en die berust op het niet tijdig consulteren van het strafdossier is onverschoonbaar.*

N.V. Mercator t/ Feytons en Graulus

## 1. Feiten en retroacten

Na kennis genomen te hebben van de stukken van de alsnog gevoerde rechtspleging acht de rechtbank het aangewezen een zeer bondige samenvatting te geven van de gedingsfeiten.

Op 9/1/1970 komt de minderjarige Marcel Feytons, zoon van verweerders, te Hasselt ter hoogte van de overweg van de Oude Luikerbaan omstreeks zeven uur onder een goederentrein terecht. Hij wordt hierbij op de slag gedood.

Toen deze gebeurtenis zich voordeed was hij op weg naar zijn patroon, bakker Gilissen uit Hasselt, die ter zake de schadelijke gevolgen van arbeidsongevallen bij eiseres verzekerd is.

Op 28/2/1970 werd tussen de ouders van het slachtoffer (huidige verweerders) en de verzekeraar van de werkgever (huidige eiseres) de gebruikelijke overeenkomst (vergoeding dodelijk arbeidsongeval) door het Vredegerecht te Hasselt gehomologeerd.

Het is evident dat dit dodelijk ongeval aanleiding gaf tot een strafonderzoek.

Zich beroepend op dit strafonderzoek en bewarend dat hieruit blijkt dat wijlen Marcel Feytons zelfmoord pleegde, stelt eiseres dat de gehomologeerde overeenkomst waarvan sprake nietig, minstens vernietigbaar is.

De alsnog gevoerde rechtspleging beoogt dit in rechte te doen vaststellen.

## 2. Ten gronde

### a) Beginselen

Een "overeenkomst" ter zake van vergoeding van de schadelijke gevolgen van een arbeidsongeval is en blijft een overeenkomst, al is voor haar bestaan de plechtige vorm der bekrachtiging door de vrederechter (oude bevoegdheidsregeling) of de arbeidsrechtbank (vigerende bevoegdheidsregeling) vereist.

Zulke overeenkomst kan aldus wegens dwaling, bedrog of geweld worden aangevochten (R.P.D.B., Complément 1, v° *Accidents du Travail*, nrs. 965, 966).

Dwaling is een grond tot nietigheid ener overeenkomst wanneer zij betrekking heeft op de essentiële componenten van die overeenkomst (De Page, I, nr. 37).

De dwaling mag door diegene die er het slachtoffer van is niet worden ingeroepen wanneer zij onverschoonbaar is (De Page, I, nr. 46).

Het is duidelijk dat diegene die beweert gedwaald te hebben dit moet bewijzen. Ook is duidelijk dat de twijfel tegen hem speelt.

### b) Toetsing

Deze principes gesteld dient men te onderzoeken of in hoofdte van eiseres bij het homologeren van de over-

eenkomst in geschil *verschoonbare essentiële dwaling* aanwezig was.

Men kan stellen dat onder de gelding van de ten deze toepasselijke *oude arbeidsongevallenwet* zelfmoord niet viel onder de vergoedbare schade bij ongevallen op de arbeidsweg: zelfmoord was inderdaad niet gebonden aan de noodzakelijkheid waarin het slachtoffer zich bevond zich naar en van het werk te verplaatsen.

Het was aldus *een dwaling* voor dergelijk geval in de voorgaande wetgeving een vergoedingsovereenkomst af te sluiten.

De vraag is nu of de eisende partij op volkomen zekere wijze aantoonde dat men in casu staat voor een zelfmoord.

Op deze vraag moet de rechtbank ontkennend antwoorden.

Opdat van zelfmoord sprake zou zijn is evident dat moet worden bewezen dat de overledene de bedoeling had een eind aan zijn leven te maken.

In casu is men aangewezen op de interpretaties van de gebeurtenissen in debat. Zulke afleidingen zijn steeds moeilijk en worden het nog meer wanneer rekening wordt gehouden met het feit dat het ongeval zich voordoet bij schemerdonker, dat de wegen ten gevolge van de weersomstandigheden (sneeuw) moeilijk waren en dat de machinist en begeleider van de trein dode hoeken in hun gezichtsveld hadden.

Er moet ook gewezen worden op het feit dat diepgaand onderzoek over de gebeurtenissen lange jaren nadien plaats had.

Dit houdt in dat in se nodig is de afgelegde getuigenissen kritisch te beschouwen. Vooral nu de expert, die door de rechtbank belast werd met een technisch onderzoek, voor twee van de drie componenten van de meest waarschijnlijke reconstructie van het ongeval, onzeker is of ze vrijwillig of ongewild waren.

Het is aldus niet absoluut vaststaand dat zelfmoord in het spel is. Eiseres slaagt niet in het op haar rustend bewijs zodat haar eis moet worden afgewezen.

Ofschoon bovenstaande beschouwingen voldoende zijn om tot de ongegrondheid van de eis te besluiten wenst de rechtbank ten overvloede nog te onderlijnen dat de dwaling van eiseres in casu onverschoonbaar is.

Eiseres stelt – zonder dit te bewijzen doch ook zonder uitdrukkelijk te worden tegengesproken – dat zij pas na de homologatie van de vergoedingsovereenkomst kennis kreeg van het strafdossier.

In hoofdte van een wel ingerichte verzekeringsmaatschappij is het onverschoonbaar ter zake van een dodelijk wegongeval niet te wachten met afhandeling tot een kopie van het strafdossier beschikbaar is.

Zeker was dit het geval ten tijde van de vroegere arbeidsongevallenwet toen nog geëist werd dat een wegongeval gebonden zou zijn geweest aan de noodwendigheid voor de werknemer zich te verplaatsen. Anders gezegd toen nog geëist werd dat het wegongeval een realisatie van het wegrisico was.

Over deze binding en over de geografische en chronologische normaliteit van de weg kon redelijkerwijze verondersteld worden dat het strafdossier inlichtingen zou verstrekken.

En een goed ingerichte verzekeringsmaatschappij weet dit.

Gesteld dat de verzekeraar bij het aangaan van de



overeenkomst het dossier kende – idee die als louter hypothese tijdens de pleidooien werd naar voren gebracht – dan is de toestand nog veel erger en is de fout nog meer onverschoonbaar.

Tot afzwakking van het element onverschoonbaarheid kan niet worden gesteld dat eiseres uit sociale bewogenheid een zeer snelle afhandeling van de zaak heeft betracht. Ook sociale bewogenheid is fout wanneer hierdoor de meest elementaire onderzoeken worden verwaarloosd.

Tenslotte kan ook niet gesteld dat de voorgaande vonnissen van deze rechtbank impliciet het argument "onverschoonbare dwaling" zouden hebben verworpen. Deze argumentatie houdt geen rekening met de unaniem aanvaarde spreuk "l'interlocutoire ne lie pas le juge" (R.P.D.B., v° *Jugements et arrêts*, nrs. 49 en volgende).

*Om die redenen,*

De Arbeidsrechtbank, eerste kamer, na beraadslaging, statuerend op tegenspraak,

Haar tussenvonnissen van 5/12/1972 en 25/9/1973 verder uitwerkend,

Verklaart de vordering ongegrond.

Zegt voor recht dat de litigieuze overeenkomst volle uitwerking zal behouden.

## RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

### Hof van Cassatie (3e Kamer), 8 januari 1975

*Beroepsziekte—Basisloon—Nieuwe Arbeidsongevalenwet—Werking in de tijd.*

Ten aanzien van de vaststelling van het basisloon met het oog op de toekenning van beroepsziektevergoedingen die op 1 januari 1972 nog niet definitief vastgesteld waren beslist het Hof van Cassatie :

"Overwegende dat uit artikel 49, lid 1, van de op 3 juni 1970 gecoördineerde wetten betreffende de beroepsziekten volgt dat het loon dat tot basis dient voor de vaststelling van de wegens een beroepsziekte verschuldigde vergoedingen, in beginsel, op dezelfde wijze wordt bepaald als het loon dat tot basis dient voor de vaststelling van de vergoedingen die uit hoofde van een arbeidsongeval of een ongeval op de weg naar en van het werk verschuldigd zijn ;

"Overwegende dat, wanneer een wetsbepaling die de berekeningswijze regelt van de vergoedingen uit een arbeidsongeval of uit een ongeval op de weg naar en van het werk wordt gewijzigd, de rechter, in principe, de nieuwere wetsbepaling moet toepassen niet enkel op de vergoedingen verschuldigd aan de getroffen of zijn rechthebbenden uit hoofde van een ongeval dat zich na de inwerkingtreding van die wetsbepaling heeft voorgedaan, maar tevens op de vergoedingen verschuldigd uit hoofde van de gevolgen van een vroeger ongeval die ontstaan of zich voortzetten na dit inwerkingtreden, tenware de vergoeding op dit ogenblik reeds definitief was vastgesteld ;

"Overwegende dat artikel 6, lid 6, van de gecoördineerde wetten van 28 september 1931 bepaalde dat een jaarloon dat 200.000 frank te boven gaat, slechts tot het beloop van deze som in aanmerking komt voor de vaststelling van de vergoedingen ;

"Dat artikel 39, lid 1, van de wet van 10 april 1971, die op 1 januari 1972 in werking is getreden, dit plafond heeft verhoogd tot 300.000 frank ;

"Overwegende dat blijkens het arrest geen enkele vergoeding definitief werd vastgesteld vóór 1 januari 1972 ;

"Overwegende dat, door te beslissen dat bij de berekening

van het bedrag van de vanaf 1 januari 1972 verschuldigde vergoedingen het in aanmerking te nemen basisloon tot 200.000 frank moest worden beperkt, het arrest derhalve artikel 49, lid 1, van de op 3 juni 1970 gecoördineerde wetten betreffende de schadeloosstelling voor beroepsziekten en artikel 39, lid 1, van de arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 heeft geschonden."

(Voorzitter : de h. Polet—Raadsheer-rapporteur : de h. Janssens—Advocaat-generaal : de h. Duchatelet—Advocaat : mr. Simont—In de zaak : Wouters t/ Fonds voor de Beroepsziekten).

NOOT—Zie eveneens Cass. 20 juni 1973, R.W., 1973-1974, 823 ; Cass., 19 dec. 1973, R.W., 1973-74, 1491.

### Hof van Cassatie (2e Kamer), 14 januari 1975

*Strafvordering—Proces-verbaal van de terechtzitting—Handtekeningen—Samenstelling van de rechtbank.*

Ambtshalve een middel afleidend uit de schending van art. 97 Grondwet, art. 10 van de Wet van 1 mei 1849 op de politie- en correctionele rechtbanken en de artikelen 155, 189, 190 en 211 Sv., vernietigt het Hof het door de beklagde bestreden vonnis (Corr. Gent, 27 juni 1974) op grond van de navolgende motieven :

"Overwegende dat op het proces-verbaal van openbare terechtzitting van 5 mei 1974 tijdens welke de zaak voor de correctionele rechtbank werd behandeld, alleen de handtekening van de griffier voorkomt ;

"Overwegende dat, luidens artikel 10 van de wet van 1 mei 1849, de aantekeningen voorgeschreven bij de artikelen 155, 189 en 211 van het Wetboek van strafvordering, door de voorzitter en de griffier moeten worden ondertekend ; dat deze vorm, voorgeschreven om aan het proces-verbaal een authentiek karakter te verlenen, een substantiële vorm is ;

"Overwegende dat sommige tijdens voormelde terechtzitting in acht genomen vormen weliswaar uitdrukkelijk door het vonnis zijn vastgesteld, maar dat dit vonnis niet vermeldt hoe de correctionele rechtbank ter terechtzitting van 5 mei 1974 was samengesteld ; dat het Hof aldus in de onmogelijkheid verkeert zijn toezicht uit te oefenen op de regelmatige samenstelling van de rechtbank tijdens deze terechtzitting of op de aanwezigheid ter terechtzitting tijdens welke de zaak is behandeld, van alle rechters die het bestreden vonnis hebben gewezen ;

"Dat het vonnis derhalve door nietigheid is aangetast."

(Voorzitter : de h. Wauters—Raadsheer-rapporteur : de h. Delva—Advocaat-generaal : de h. Velu—Advocaten : mrs. Van Ryn en Simont—In de zaak : Van Woudenberg e.a. t/ Bogaerts e.a.).

NOOT—1. Als de magistratuur die de debatten heeft voorgezeten, in de onmogelijkheid verkeert om te tekenen, kan dit euvel verholpen worden door de vaststelling van deze verhinderd (Cass., 8 november 1971, Arr. Cass., 1972, 246 ; zie ook : Cass., 29 april 1935, Pas., 1935, I, 230 ; Cass., 5 juni 1899, Pas., 1899, I, 281 ; Pand. B., Tw. Signature, nr. 328 ; Pand. B., Tw. Feuille d'audience, nr. 62 en volg.).

2. Als het proces-verbaal van de terechtzitting niet de handtekening van de griffier draagt en niet vaststelt dat deze in de onmogelijkheid verkeerde om te tekenen is het waardeloos (Cass., 6 oktober 1958, Arr. Cass., 1959, 102 ; Cass., 8 september 1969, Arr. Cass., 1970, 21).

Een griffier die de terechtzitting niet heeft bijgewoond, heeft natuurlijk geen hoedanigheid om ambtelijk de samenstelling van de zetel gedurende deze terechtzitting vast te stellen, tenzij er vastgesteld wordt dat de griffier die ter zitting aanwezig was in de onmogelijkheid verkeerde om te tekenen (Cass., 14 maart 1949, Arr. Verbrek., 1949, 171 ; Cass., 18 februari 1958, Arr. Cass., 1958, 423).



3. Betreffende het probleem van de onleesbare handtekening wordt verwezen naar Cass., 2 oktober 1961, *Pas.*, 1962, I, 132; Cass., 30 april 1962, *Pas.*, 1962, I, 960; Cass., 28 mei 1962, *Pas.*, 1962, I, 1091; Cass., 22 februari 1965, *Pas.*, 1965, I, 643; Cass., 7 november 1966, *Arr. Cass.*, 1967, 331; Cass. fr., 11 juli 1973, *Gaz. pal.*, 1973, II, 668; R. ROFFI, "Ancora in tema di firma illeggibile", *Giur. it.*, 1971, 61-68.

A. Vandeplas

#### Hof van Cassatie (1e Kamer), 24 januari 1975

*Verzekering—Motorrijtuigen—Regres wegens niet-naleven van een door de wet voorgeschreven voorwaarde—Rijbewijs.*

Het Hof vernietigt het arrest (Hof Brussel, 22 juni 1973), dat de tegen de verzekerde door de motorrijtuigenverzekeraar ingestelde regresvordering, gefundeerd op een contractuele bepaling die het regres afhankelijk maakt van het niet-naleven door de verzekerde van een door de wet voorgeschreven voorwaarde om een rijtuig te mogen besturen (het rijbewijs), verwerpt op grond dat de verzekerde op het ogenblik van het ongeval weliswaar materialiter nog geen houder was van een rijbewijs, maar het hem vijf dagen later werd afgeleverd, het hem op het tijdstip van het ongeval virtueel verworven was, hij alle proeven tot het bekomen ervan met goed gevolg had afgelegd, te dien einde de vereiste vormvoorschriften had nageleefd en derhalve aan de door de Belgische wet en reglementen opgelegde voorwaarden inzake verkeersgeschiktheid en stuurvaardigheid voldeed.

"Overwegende dat luidens de tussen de partijen afgesloten verzekeringsovereenkomst de verzekeraar een regresvordering tegen de verzekerde bezit wanneer het motorrijtuig op het ogenblik van het ongeval bestuurd wordt door een persoon die niet voldoet aan de voorwaarden door de Belgische wet en de reglementen voorgeschreven;

"Overwegende dat, na vastgesteld te hebben dat verweerder op 25 juli 1970 het ongeval in kwestie veroorzaakte op een ogenblik waarop hij nog geen drager was van een rijbewijs doch dat een rechtsgeldig rijbewijs hem op 30 juli 1970, dit is nauwelijks vijf dagen na het ongeval, werd afgeleverd, het arrest oordeelt dat het rijbewijs op het tijdstip van het ongeval aan verweerder 'virtueel' verworven was en dat verweerder aan de door de Belgische wet en reglementen opgelegde voorwaarden inzake verkeersgeschiktheid en stuurvaardigheid voldeed;

"Overwegende dat, door de vordering van eiseres op grond van die beschouwing af te wijzen, het arrest artikel 1 van de wet van 1 augustus 1963 (artikel 21 van de wet betreffende de politie over het wegverkeer) schendt."

(Voorzitter: de h. Delahaye—Raadsheer-rapporteur: de h. Van Leckwijck—Eerste advocaat-generaal: de h. Dumon—Advocaat: mr. J. Van Ryn—In de zaak: Centrale Verzekeringsmaatschappij 1909 "Groep Josi" t/ Vucetic).

## BALIELEVEN

### Voorzorgskas voor advocaten

#### Uitnodiging tot het bijwonen van een buitengewone algemene vergadering

Geacht Lid,

Aangezien de Buitengewone Algemene Vergadering van 12 april 1975 niet het quorum bereikt heeft, voorzien door de statuten, nodigt de Raad van Beheer van de Voorzorgskas voor Advocaten U uit tot het bijwonen van de Buitengewone Algemene Vergadering van de Kas, die zal gehou-

den worden op donderdag 22 mei 1975 om 16 uur in de administratieve zetel, Stoofstraat 12 te 1000 Brussel.

#### Agenda

1. Goedkeuring van het proces-verbaal van de Gewone en Buitengewone Algemene Vergaderingen van 12 april 1975.

2. Wijzigingen in de statuten:

I. Aantal beheerders.

Art. 18 van de Statuten:

a) § 1 wordt door de volgende tekst vervangen:

"De Vereniging wordt bestuurd door een Raad van Beheer welke bestaat uit ten hoogste 39 leden, die benoemd worden onder de vennoten, door de Algemene Vergadering, op voorstel van de balies, van de Federatie van Pleitbezorgers en de Nationale Kamer der Gerechtsdeurwaarders voor 6 jaar. Zij kunnen herkozen worden en door de Algemene Vergadering worden afgezet".

b) § 3 vervalt.

c) Na het tweede lid toevoegen:

"De Nationale Orde van Advocaten zal twee beheerders voorstellen, onder de leden van haar secretariaat".

II. Aantal leden van de Bestuursraad

Art. 26: § 1 van de tekst als volgt wijzigen:

"Het dagelijks beheer van de maatschappelijke zaken wordt toevertrouwd aan een Bestuursraad, die bestaat uit leden van de Raad van Beheer, waarvan het aantal door deze laatste bepaald wordt. Dit aantal mag 6 niet overschrijden".

III. Art. 20:

a) bij § 1 toevoegen: "behalve wat hun verplaatsingskosten betreft".

b) bij § 2 toevoegen:

"De Raad van Beheer kan echter aan zijn Voorzitter en aan de leden van de Bestuursraad een speciale vergoeding toekennen die buiten hun verplaatsingskosten, de kosten van hun werkzaamheden voor het beheer van de Kas dekt".

IV. Art. 21:

Tussen de paragrafen 1 en 3 de volgende § toevoegen:

"De Voorzitter wordt, behoudens herkiezing, gekozen voor 6 jaar".

V. Art. 28:

§ 3 wordt als volgt gewijzigd:

"Elk jaar wordt op de derde donderdag na Paaszondag, enz...". Lid 5 vervalt.

3. Statutaire benoemingen.

4. Allerlei.

#### Belangrijke herinnering

De leden van de vereniging die verhinderd zouden zijn de vergadering bij te wonen en die wensen zich te laten vertegenwoordigen, kunnen daartoe een volmacht verlenen aan een ander lid. Deze volmacht moet geen bijzondere vorm hebben en kan afgegeven worden aan het bureau van de vergadering.

Het aantal stemmen waarover de mandataris kan beschikken is beperkt tot tien (artikel 32 van de Statuten).

Wij rekenen op uw aanwezigheid en verzoeken U te aanvaarden, Geacht Lid, de betuiging van onze gevoelens van hoogachting.

Voor de Raad van Beheer,  
De Voorzitter,  
R. Goemans

# MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

## Internationale Unie van Magistraten

*Nederlands-Belgisch Week-end op zaterdag 10 mei 1975*

Op zaterdag 10 mei a.s. houden de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak en de Belgische Afdeling van de I.U.M. voor de eerste maal een gezamenlijke vergadering te Gent.

Lord Denning, Master of the Rolls, zal te 15 u. 30, in de Academische Raadzaal van de Rijksuniversiteit, Volderstraat, een spreekbeurt houden over "The Role of the Judge in the English Trial" (De rol van de rechter in het Engelse proces).

Na de voordracht volgt een receptie in het peristilium van de Universiteit, aangeboden door de Rechtsfaculteit.

## Het gerecht dicht bij het volk

Onder deze titel schreef J. Leliard, directeur-generaal bij het Ministerie van Justitie, in nr. 31 van dit blad (1937 v.) behatenswaardige dingen over de humanisering van de relaties tussen gerecht en justitiabele en de vereenvoudiging en verbetering van de rechtstaal.

Bij gelegenheid van de officiële ingebruikstelling op 24 februari 1975 van het nieuwe Paleis van Justitie te Den Haag ging de Nederlandse minister van Justitie Van Agt nader in op diverse aspecten van de rechtspraak, zoals de toegankelijkheid en het taalgebruik. Uit zijn toespraak (Nederlandse Staatscourant, 25 februari 1975) ontleen wij, tot ondersteuning van Leliard's betoog, enkele passages:

Wil eenieder krijgen wat hem toekomt, tot zijn recht komen dus, dan is daarvoor meer nodig dan een deugdelijk functionerende rechtspraak.

Het eerste vereiste is dat de rechter goede wetten ter toepassing krijgt aangeleverd, wetten die richtig recht bevatten. Want hoezeer de rechter zich ook van lieverlee geëmancipeerd heeft van de letter der wet, zijn bewegingsvrijheid blijft beperkt en behoort dat te blijven, zolang hij – hetgeen ik hoop – zijn huidige positie behoudt van aan geen andere staatsmacht verantwoording verschuldigd te zijn.

Het geschreven recht dient niet alleen rechtvaardig, maar ook toegankelijk te zijn, d.w.z. te vinden en leesbaar. Dat vraagt om ordening, voortgaande codificatie en herformulering. Het werk is vaak moeizaam, zie maar het nieuwe Burgerlijk Wetboek en het Sociaal Wetboek in wording, maar werpt resultaten af. Sommigen voeren het pleit voor een algehele herziening van het Wetboek van Strafrecht. Andere projecten van legislatieve ordening die aandacht verdienen zijn het ontwerpen van algemene bepalingen van administratief recht en het harmoniseren van administratief-rechtelijke procedures.

Deurwaardersexperten behoeven niet zo onbegrijpelijk te zijn en van de andere schrifturen in de rechtspleging kan evenmin worden staande gehouden dat zij zich voor vereenvoudiging niet zouden lenen.

Op het departement doen wij ons best om de rechtsbedeling duidelijker te maken. Een reeks van brochures is al ontwikkeld – en dit werk gaat voort – om belanghebbenden te informeren over onderwerpen van materieel en formeel recht, met vermindering van kanselarijtaal, zonder te vervallen anderzijds in het ongewassen woordgebruik van vele contemporaine pamfletten.

Opdat het recht toegankelijk zij voor wie het behoeven, werkelijk beschikbaar, is tenslotte een goede rechtshulp onontbeerlijk. Rechtshulp moet betaalbaar en bereikbaar zijn, niet achter drempels die de justitiabele moeite heeft te overschrijden. Maar goede rechtshulp veronderstelt ook deskun-

digheid en de mogelijkheid van disciplinaire correctie bij misslagen.

Wetswinkels hebben belangrijke pioniersarbeid verricht. Zij hebben leemten in het stelsel van rechtshulpverlening aangewezen en zich ervoor ingezet in die leemten naar beste vermogen te voorzien. Het is verheugend dat ook in de balie en het notariaat initiatieven zijn en worden genomen om ook eerstelijns hulp te bieden waar de behoefte daaraan is gebleken.

## Universitaire Instelling Antwerpen

### Vacatures academisch onderwijzend personeel

In toepassing van artikel 22, laatste lid, van de Wet van 7 april 1971 houdende oprichting en de werking van de Universitaire Instelling Antwerpen, werden de leden van het onderwijzend personeel die buiten de Universiteit Antwerpen een hoofdbetrekking uitoefenen slechts tot 30 september 1975 benoemd.

Dientengevolge heeft de Raad van Beheer op 9 april 1975 beslist over te gaan tot de aanwerving van onderwijzend personeel (in het gewoon, geassocieerd of deeltijds kader) dat speciaal bevoegd is in één of meer of een gedeelte van volgende vakken, ongeacht het feit of deze al dan niet tot verschillende departementen behoren.

### Departement Rechten:

Strafrecht, strafvordering en vergelijkend strafrecht

Recht van betrekkingen met ontwikkelingslanden

Personen- en gezinsrecht

Overeenkomsten

Volkenrecht en volkenrechtelijke instellingen

Rechtsvergelijking

Zekerheden

Sociaal recht (partim: arbeidsrecht en vergelijkend sociaal recht)

Fiscaal recht (partim: vergelijkend fiscaal recht)

Zee- en transportrecht

Zee- en transportverzekering

Verzekeringsrecht

Wetgevingspolitiek en techniek

Rechtsgeschiedenis

Familiaal vermogensrecht (partim: huwelijksvermogensrecht)

Rechtspsychologie

### Kandidaatstelling:

Om zich kandidaat te stellen wordt men verzocht gebruik te maken van de daartoe bestemde formulieren en deze aangetekend over te maken vóór 15 mei 1975 aan de Universitaire Instelling Antwerpen, directie Personeel-Administratie, Universiteitsplein, 1 2610 Wilrijk, met duidelijke vermelding voor welk vak (ken) men solliciteert. Bedoelde formulieren dient men aan te vragen bij deze directie (tel. 031/28.25.28 post 165).

## Interuniversitair Centrum voor rechtsvergelijking

*Voordracht op 20 mei 1975*

De heer Charles Debbasch, Voorzitter van de "Université de Droit, d'Economie et des Sciences d'Aix-Marseille", zal een voordracht houden met als onderwerp: "Administration et pouvoir politique dans les sociétés contemporaines", op dinsdag 20 mei 1975 te 17.30 uur, in de Universitaire Stichting, Egmontstraat 11, Brussel.

Reservatie gewenst, tel. "Coppée House" 02/538.60.30 uitbr. 267 of 266).

## TIJDSCHRIFTEN

### Recueil Dalloz Sirey—jg 1975

nr 45

Tables de l'année 1974.

nr 4

Jean Calais-Auloy, Les cinq réformes qui rendraient le crédit moins dangereux pour les consommateurs—Jurisprudence—Sommaires de jurisprudence—Informations rapides—Législation.

nr 5

Claude Lucas de Leyssa, L'obligation de publier les contrats de crédit-bail mobilier et son application dans le temps—Jurisprudence—Sommaires de jurisprudence—Informations rapides—Législation—Vie juridique.

### Revue Française de Sociologie—jg 1974

nr 3

Claude Dubar, Structure confessionnelle et classe sociales au Liban—Daniel Bertaux, Mobilité sociale biographique. Une critique de l'approche transversale—Maurice Garnier et Lawrence Hazelrigg, La mobilité professionnelle en France comparée à celle d'autres pays—Jean Lapointe et Guy Legavallier, Notes sur un paradigme fonctionnel pour l'étude du Changement social—Morteza Kotobi et Michel Villette, Problèmes méthodologiques de l'enquête dans les pays en voie de développement. Le cas de l'Iran—Notes critiques—Bibliographie.

### Revue française de science politique—jg 1974

nr 6

L'élection présidentielle des 5 et 19 mai 1974—Jérôme Jaffré et Jean Ranger, Les structures électorales de la gauche: élections présidentielles et élections législatives: 1965-1974—Elisabeth Dupoirier et François Platonne, Une nouvelle étape dans le déclin du "social-centrisme"—Lucien Boucharenc et Jean Charlot, L'étude des transferts électoraux—Jacqueline Portier et Catherine Séranne, Les deux intégrations et les relations économiques Est-Ouest—Marie-Claude Smouts, Les suites institutionnelles de la Conférence sur la sécurité et la coopération en Europe—François de la Serre, La CEE et l'Europe de l'Est—Pierre Hassner, Intégration et coopération ou inégalité et dépendance—Notes bibliographiques—Informations bibliographiques—Enquêtes politiques effectuées par l'IFOP et la Sofres (année 1973)—Résumés des articles: abstracts.

### Common Market Law Reports—jg 1974

december

Cases—Decisions—Information.

### Northwestern University Law Review—jg 1974

nr 3

Arthur J. Goldberg, A Tribute to Chief Justice Earl Warren—Abner J. Mikva et Michael F. Hertz, Impoundment of Funds—The Courts, The Congress and the President: A Constitutional Triangle—Judicial Review: Countercriticism in Tranquillity—Comments.

### Der Staat—jg 1974

nr 4

Michael Klopfer, Verfassung und Zeit - Zum überhasteten Gesetzgebungsverfahren—Horst Gies, Die Regierung Hertling und die Parlamentarisierung in Deutschland 1917/18—Berichte und Kritik—Buchbesprechungen—Buchanzeigen.

### Tijdschrift voor Notarissen—jg 1975

nr 2

H. Du Faux—P.V.B.A.—Statutaire zaakvoerder—Herroeping om ernstige redenen—Rechtspraak—Wetgeving.

### Tijdschrift voor Europees en Economisch Recht—jg 1975

nr 2

Berichten van de redactie—Prof. J. Mertens de Wilmars, Procedurele aspecten van het prejudicieel beroep—Mr. C.W.M. van Ballegooijen, De rekeneenheden van de Europese Gemeenschappen—Literatuurkroniek Europees recht—Jurisprudentie—Boekbesprekingen.

### De Gemeente—jg 1975

nr 2

Van de redactie—In en rond de Vereniging—De uitbouw van de uit samenvoeging ontstane gemeenten—R. Maes, De herstructurering van de gemeenten—J. Hardeman, Enkele bedenkingen over de schaalvergroting op het platteland—G. Blanquart, Door een nieuwe rooilijn getroffen woningen: afbreken of verplaatsen—Actualiteit—Wetgeving—Rechtspraak (met commentaar)—Boekbespreking.

### Oriëntatie—jg 1975

nr 2

Ten geleide—J.P. George, De syndicale organen op het plan van de onderneming. De ondernemingsraad, het comité voor veiligheid en gezondheid en de syndicale afvaardiging—J. Trekker, De ring is gesloten. Iedere Belg geniet nu een levensminimum—Flitsen, problemen van sociale actualiteit—Recente sociale rechtspraak—P. Pirnay, IA 2 Arbeidsanalyse (deel 2).

### Jura Falconis—jg 1975

nr 2

A. Mittenaere, De aansprakelijkheid van de Hotelhouder voor de meegebrachte zaken van de gast—L. Verstraete, Het belang van het kind als beleidsnorm voor de Rechter—H. Nys, Ziekteverzekering, ziekenfondsen en abortus provocatus—C. De Busschere, Schatting van de waarde van het vruchtgebruik. Recentе rechtspraak—R. Van den Bergh, Een stuk grond aan de bosrand? Met naschrift van Prof. J. Ronse—W. Van Assche, Proeve voor een procedurereglement van de Raad van State—F. Cumps en M. Couvreur, Machtsafwending en Art. 18 van het statuut van het Rijkspersoneel—Ad valvas.

### Belgische Rechtspraak in Handelszaken—jg 1974

nr 1-2

Rechtspraak.

### Rechtspraak der Haven van Antwerpen—jg 1974

nr 5 & 6

Rechtspraak.

### De Verzekeringswereld—jg 1975

februari

H. Thys, Opzegbaarheid van een polis bij verandering van premietarief—R. Van de Moortele, Fiscale rubriek. Hogere belastingen voor 1975—Leerzame branden—Brandverzekering. Automatische aanpassing der voor Nijverheidsrisico's verzekerde bedragen—Aktueel magazine—Verzekeringsbedrijven in binnen- en buitenland—J. Van de Ryck, Procedure—E. Reynders, De verzekering van de goederen der reizigers—J. Van Deursen, Rechtspraak—Internationale Ontmoetingen—R. De Wit, Het medisch beroepsgeheim.

### Journal des Tribunaux—jg 1975

nr 4904

Jacques Lenoble, La répudiation en droit international privé belge: A propos d'un jugement du tribunal civil de Bruxelles—Jurisprudence—Notes de jurisprudence—Chronique judiciaire.